

EDWIN BAKKUM

Studentnummer: 1360761

Titel: "WOORDEN VANGEN"

(Met behulp van verschillende woordenschatdidactieken de woordenschat vergroten bij vier taalzwakke leerlingen)

Master Special Educational Needs (M SEN)

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Leerroute: Remedial Teacher

Begeleid door: Ine Vermeer

Juni 2011

Inhoudsopgave

Titelpagina	1
Inhoudsopgave	2-3
Samenvatting	4-5
Inleiding	6-9
* Een nadere kennismaking.	6
* Het onderzoeksveld.	6
* Motivatie onderzoek.	7
* Relevantie van het onderzoek.	8
Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling.	10-13
1.1 Aanleiding van het onderzoek.	10
1.2 Doelstelling van het onderzoek.	10
1.3 Doelstellingen in het onderzoek.	10
1.4 Onderzoeksvraag en deelvragen.	11
1.5 Bekend vanuit eerdere onderzoeken.	12
1.6 Verwachtingen.	12
Hoofdstuk 2: Theoretische onderbouwing.	14-19
2.1 Woordenschatverwerving, woordenschat aan de basis.	14
2.2 Uitgangspunten woordenschatontwikkeling.	15
2.3 Basisprincipes woordenschatontwikkeling volgens Van Uden, Essers, Kienstra en Huizenga.	16
2.4 De viertakt van Verhallen.	18
2.5 Ontwikkelingsgericht onderwijs.	19
Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie.	20-24
3.1 De onderzoeksmethodiek.	20
3.2 De onderzoeksgroep.	20
3.3 De onderzoeksmethodiek in relatie met mijn deelvragen.	20
3.3.1 Deelvraag 1.	20
3.3.2 Deelvraag 2.	21
3.3.3 Deelvraag 3.	21
3.3.4 Deelvraag 4.	22
3.3.5 Deelvraag 5.	22
3.3.6 Deelvraag 6.	23
3.3.7 Deelvraag 7.	23
3.4 Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie.	23
3.5 Ethische kwesties	24
Hoofdstuk 4: Data, analyse en resultaten.	25-34
4.1 De onderzoeksmethodiek.	25
4.2 Analyse taalmethode.	25
4.3 Afgenomen toetsen bij de onderzoeksgroep.	26
4.4 Uitkomsten van de vragenlijsten.	29
4.5 Vergelijken van de werkwijzen.	31

Hoofdstuk 5: Conclusies.	33-40
5.1 Beantwoorden van deelvragen 1 tot en met 6.	33
5.1.1 Deelvraag 1.	33
5.1.2 Deelvraag 2.	34
5.1.3 Deelvraag 3.	34
5.1.4 Deelvraag 4.	35
5.1.5 Deelvraag 5.	36
5.1.6 Deelvraag 6.	37
5.2 Eindconclusies.	38
5.3 Aanbevelingen.	39
 Hoofdstuk 6: Evaluatie onderzoek.	 41-45
6.1 Reflectie op verwachtingen.	41
6.2 Reflectie op mijn functioneren en handelen.	41
6.3 Reflectie op gedane opbrengsten.	43
6.4 Reflectie op mijn eigen leerproces.	43
 Nawoord	 46-47
Literatuurlijst	48-50
 Bijlagen	 51-75
* Bijlage 1; De viertakt van Verhallen.	51
* Bijlage 2; Vragenlijsten Interne Begeleider, leerkracht, logopediste en onderzoeksleerlingen.	52
* Bijlage 3; Analyse taalmethode 'Taaltrapeze' in relatie met woordenschatdidactiek.	56
* Bijlage 4; Resultaten Cito Woordenschat november 2010, Cito Lezen met begrip januari 2011, Woordenschattest Aarnoutse maart 2011 en Cito Woordenschat april 2011.	58
* Bijlage 5; Uitslag woordenschattoetsen Taaltrapeze.	60
* Bijlage 6; Resultaten passieve woordenschattoets thema 6.	61
* Bijlage 7; Handelingsplan Woordenschat gedurende onderzoeksperiode.	62
* Bijlage 8; 23 Sessies woordenschat gedurende onderzoeksperiode	65
* Bijlage 9; Stappen van semantiseren en consolideren volgens Verhallen.	72
* Bijlage 10; Stappen van semantiseren en consolideren volgens Verhallen, uitgewerkt als les.	73
* Bijlage 11; Foto's van de woordenmuur en woordschema's, gebruikt in de klas.	75

Samenvatting

‘Woorden Vangen’ is een meesterstuk dat eenieder wil inspireren een impuls te geven aan goed woordenschatonderwijs.

Dit meesterstuk betreft een onderzoek naar woordenschatdidactieken die woordenschat kunnen vergroten bij vier taalzwakke leerlingen op een SBO-school, aansluitend bij de taalmethode ‘Taaltrapeze’.

Deze vier kinderen heb ik gedurende een periode van zeven weken extra begeleiding gegeven op het gebied van woordenschat.

Dit onderzoek heeft mij, zowel theoretisch als praktisch, nieuwe inzichten en ideeën gebracht die toepasbaar zijn binnen mijn werk als leerkracht en als remedial teacher. Didactieken van Verhallen (Van den Nulft en Verhallen, 2009) en van Van Uden (van Uden, 1991) zijn gedurende mijn onderzoek effectief gebleken:

Verhallen gaat uit van de zogenaamde viertakt. Deze bestaat uit vier fasen ten behoeve van goed woordenschatonderwijs;

1. Kort voorbereiden; een nieuw woord in een bekende context plaatsen, de leerlingen betrekken bij het onderwijs.
2. Semantiseren; De betekenis van het nieuwe woord uitleggen.
3. Consolideren; Het geleerde woord oefenen en laten toepassen, bijvoorbeeld in een andere context.
4. Controleren; Nagaan of de leerling het nieuwe woord kent.

De door Verhallen ontwikkelde strategie heeft vooral tot doel “diepe” woordkennis te ontwikkelen. Hierbij is ook het gebruik van grafische modellen van belang gebleken. Dit is prima te combineren met de taalmethode Taaltrapeze, zowel naast de lessen als gecombineerd met de reguliere taallessen.

Bij de didactiek van Van Uden wordt geen rekening gehouden met een methode. Daarbij wordt uitgegaan van het kind en staat interactie centraal. Woorden die aan bod komen, zowel incidenteel als intentioneel, worden ‘opgevangen’, besproken, gevisualiseerd op een grote woordenmuur, regelmatig herhaald en verwerkt in taal oefeningen. Een werkwijze, die ook een grote betrokkenheid creëerde bij de leerlingen. Door het ‘vangen’ van woorden heb ik als begeleider de hele dag door de

gelegenheid in interactie woorden te koppelen aan betekenissen. Op een gegeven moment gingen ook leerlingen mee woorden 'vangen' en gingen meer bewust om met 'nieuwe woorden'. Kinderen kwamen zelf tot leren, een belangrijke meerwaarde vanuit de reflecterende moedertaalmethode!

De leerkracht doet ertoe! De leerkracht moet woorden kunnen selecteren en clusteren (woorden kunnen vangen), kunnen voorbewerken, semantiseren, consolideren, controleren en ook kunnen registreren. Differentiatie binnen woordenschatonderwijs wordt dan ook als belangrijke leerkrachtvaardigheid gezien.

Om een beeld te krijgen van woordenschatontwikkeling bij de kinderen is het belangrijk dat de leerkracht evalueert aan het eind van een activiteit en tussentijds. De tussentijdse evaluatie is gericht op de planning van vervolgactiviteiten. Per thema is het belangrijk aangeboden woorden te controleren, dit kan zowel actief als passief.

Door extra begeleiding met behulp van onder andere hierboven genoemde inzichten is een uitbreiding van woordenschat bij mijn doelgroep aangetoond. Vanuit deze inzichten heb ik conclusies gesteld en aanbevelingen gedaan voor gericht woordenschatonderwijs richting klas en richting individuele leerlingen. Zie daarvoor vooral 5.2 en 5.3. Aanbevelingen om hier zelf in de praktijk mee aan de slag te kunnen gaan!

Ook ben ik gaan inzien dat theorie en praktijk aan elkaar gekoppeld kunnen worden om op een verantwoorde wijze verandering teweeg te kunnen brengen. Terugblikkend op mijn handelingsverlegenheid kan ik stellen dat ik woordenschat nu veel gerichter aanpak dan bij aanvang van dit onderzoek en ben ik veel minder handelingsverlegen geworden als het gaat om het integreren van goed woordenschatonderwijs in de begeleiding van taalzwakke kinderen.

Woordenschatonderwijs; een belangrijk speerpunt voor nu en voor in de toekomst!

Inleiding

Een nadere kennismaking.

Dit onderzoek is uitgevoerd door Edwin Bakkum (44). Ik ben sinds 2008 werkzaam op een school voor Speciaal Basis Onderwijs (SBO). Daarvoor heb ik al vanaf 1988 op verschillende basisscholen gewerkt en enkele extra opleidingen gevolgd, zoals Opleiding Speciaal Onderwijs Fontys, Opleiding coaching Fontys, Magistrum middenmanagement en Magistrum adjunct-directeur.

Nu ik op het SBO werkzaam ben, wil ik me nog meer specialiseren. Deze master-SEN opleiding “Remedial Teacher” leek me daar een uitstekende gelegenheid voor. Dit is in eerste instantie om een steeds meer excellente leerkracht te kunnen en te willen zijn. Daarnaast biedt deze opleiding mij mogelijkheden, zowel binnen als buiten het onderwijs.

Het onderzoeksveld.

Dit onderzoek heb ik uitgevoerd met vier taalzwakke kinderen uit mijn eigen middenbouwgroep in het schooljaar 2010-2011. Aangezien het een SBO school betreft voor kinderen in de leeftijd van 4 tot en met 13 jaar, hebben we te maken met een diversiteit aan hulpvragen van leerlingen. We streven ernaar onderwijs aan te bieden dat aansluit bij de juiste instructiebehoefte en tegemoet komt aan de juiste ondersteuningsbehoefte van leerlingen. Ik vind het belangrijk dat kinderen zich competent kunnen voelen op school, zelfvertrouwen krijgen en zich ontwikkelen. Met passende begeleiding en instructie wil ik hen de mogelijkheid geven hierin te groeien. Kinderen onderscheiden zich van elkaar, ook in woordenschat, zowel in omvang als in samenstelling. Sommige leerlingen hebben op bepaalde gebieden een grote woordenschat, bijvoorbeeld over een bepaalde hobby, terwijl dat voor andere gebieden niet het geval is, bijvoorbeeld over sport. Ook met betrekking tot de kwaliteit van de woordkennis zijn er opvallende achterstanden. Minder taalvaardige leerlingen kennen onder andere een verworven woord vaak veel minder betekenisaspecten toe en betekenissen en betekenisrelaties zijn minder abstract (Verhallen, Schoonen, Appel, 2001)

Motivatatie onderzoek.

Binnen onze SBO-school hebben veel leerlingen moeite met het begrijpen van teksten en lessen. Vaak hebben leerlingen geen benul van wat er wordt bedoeld met een bepaald woord. Woorden die vanuit de taalmethode worden aangeboden, worden na enkele lessen vaak nog onvoldoende beheerst.

Middels extra sessies met de vier taalzwakke kinderen, wil ik hun woordenschat vergroten. Hierbij maak ik gebruik van verschillende didactieken om te ervaren wat leidt tot echt beheersen van woorden. Vanuit mijn onderzoek volgen aanbevelingen voor de school.

In mijn groep wordt gewerkt met de taalmethode “Taaltrapeze”. Allereerst wordt deze methode nog vrij klassikaal toegepast tot op heden. Daarnaast is er remedial teaching ingeroosterd om extra te oefenen met taalzwakke leerlingen en als pre-teaching, dit ook vanwege tegenvallende resultaten. Ik ben van mening dat dit door de eigen leerkracht kan worden gedaan. Oftewel; remedial teaching terug in de eigen groep, ook in het kader van inclusief onderwijs¹. Dat vraagt om een andere organisatie, meer differentiatie binnen de taallessen en een inhoudelijke aanpassing voor de taalzwakke kinderen. Hierbij neem ik principes uit het ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO)² mede als uitgangspunt. Principes die aansluiten op mijn persoonlijke visie op goed onderwijs. Dit vraagt van mij als leerkracht dat ik mijn organisatie en instructie zo aanpas dat ook de taalzwakke kinderen worden aangesproken en uitgedaagd. Dit alles in het belang van de kinderen.

Bij de taalmethode ‘Taaltrapeze’ wil ik me in het kader van dit onderzoek vooral richten op woordenschat, aangezien het anders een te complex onderzoek wordt. Daarnaast is woordenschatonderwijs al vaak teveel een ondergeschoven kindje in het onderwijs.

---

¹ **Inclusief onderwijs;** In plaats van kinderen met een handicap of leerstoornis uit de gewone schoolomgeving weg te halen en naar een specifieke setting te brengen, wordt bij inclusief onderwijs de specifieke hulp naar het kind gebracht.

² **Ontwikkelingsgericht onderwijs;** Ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO) is gericht op de persoonlijke ontwikkeling van kinderen, niet alleen cognitief, maar ook sociaal, emotioneel, esthetisch en motorisch. Leraren hebben de verantwoordelijkheid de persoonlijke ontwikkeling van kinderen te volgen en te stimuleren door voor hen uitdagende leersituaties te creëren. Deze leersituaties moeten maatschappelijk relevant en betekenisvol zijn.

Relevantie van het onderzoek.

In dit onderzoek heb ik als persoonlijk leerdoel: “Kennis en vakbekwaamheid vergroten en verdiepen ten aanzien van interventies en ondersteuning van leerprocessen, in dit geval gericht op woordenschatonderwijs”.

Het is de bedoeling dat er dankzij dit onderzoek een verrijking plaatsvindt in het woordenschatonderwijs in de klas, in eerste instantie gericht op mijn taalzwakke kinderen. Ik ga daarvoor werken met de reguliere taalmethode, met deze zelfde methode aangevuld met de viertakt van Verhallen (zie 2.4) en ik stap van de methode af volgens de principes van de zogenaamde Reflecterende Moedertaal Methode (zie 2.3).

Bij dit onderzoek laat ik me inspireren door het werk van onder andere Antoine van Uden, Marianne Verhallen, Marijke Kienstra en Henk Huizenga. Ook put ik veel inspiratie uit praktijkvoorbeelden die ik heb gezien op de werkvloer en principes van het ontwikkelingsgericht onderwijs.

“We must make the children fully live the situation through, and give them the language in this full living: by exchange of ideas and feelings from person to person, by conversation.”

(Van Uden, 1977, p. 132)

“Als we kijken naar de verschillende facetten van taal leren, is woordenschat zonder meer de belangrijkste deeltaak. Woordkennis is in zekere zin de kern van taalvaardigheid. Bij het overdragen en begrijpen van boodschappen zijn woorden essentieel.”

(Verhallen, 1994, p. 22)

“Woordenschat is de basis van de taalontwikkeling van jonge kinderen. Woorden zijn immers de belangrijkste betekenisdragers bij communicatie en informatieverwerking.”

(Kienstra, 2003, p. 9)

"Kinderen moeten actief ingeschakeld worden om achter de betekenis van een woord te komen. Wanneer kinderen zelf achter de betekenis van een woord komen, wordt de kans op leersucces vergroot."

Huizenga (2005)

In dit onderzoek wil ik woordenschat bij vier taalzwakke kinderen binnen mijn groep vergroten, gebruik makend van verschillende woordenschatdidactieken en inzichten. Een eye-opener, hoop ik!

HOOFDSTUK 1: Aanleiding en probleemstelling

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

In de inleiding staat al duidelijk benoemd wat mij heeft bewogen tot dit onderzoek.
(Zie motivatie onderzoek)

1.2 Doelstelling van het onderzoek

Ik wil passend onderwijs bieden waarbij ook de taalzwakke kinderen onderwijs op maat kunnen krijgen binnen de eigen groep. Dit vraagt om aanpassing in orthodidactisch handelen en een andere organisatie tijdens de taallessen, in dit geval vooral gericht op woordenschat.

Doelstelling van het onderzoek:

Bij vier zeer taalzwakke kinderen wil ik de woordenschat vergroten. Dit wil ik bereiken middels sessies binnen de eigen klas. Dit vraagt om mogelijkerwijs een andere benadering van woordenschatonderwijs en een andere organisatie, gebruik makend van werkwijzen uit het ontwikkelingsgericht onderwijs.

Dit betekent onder andere geven van remedial teaching tijdens de taallessen binnen eigen groepsverband en door de eigen leerkracht.

1.3 Doelstellingen in het onderzoek

Dit onderzoek heeft als doel het uitbreiden van woordenschat, aangeboden uit de methode 'Taaltrapeze' bij een groepje taalarme kinderen, in deze klas, bij mij als leerkracht en op déze school. Het didactisch handelen van de leerkracht dient hiertoe verbeterd te worden.

Ik ga uitzoeken;

- Hoe en op welke manieren men nieuwe woorden kan leren en dit aan verschillende contexten linken binnen de methode 'Taaltrapeze'.
- Of oefening van aangeboden woorden in een kleine sessie en binnen eigen groepsverband kan leiden tot betere resultaten.

- In hoeverre de organisatie van een reguliere taalles aangepast dient te worden in relatie met 'ontwikkelingsgericht onderwijs'.

1.4 Onderzoeksvraag en deelvragen

Mijn onderzoeksvraag zal zijn:

“Hoe kan ik met behulp van woordenschatdidactieken en verschillende inzichten uit het ontwikkelingsgerichte onderwijs de woordenschat bij vier taalzwakke leerlingen binnen mijn groep vergroten?”

Mijn deelvragen ten aanzien van theorie en praktijk zijn:

Theorie:

- *Welke woordenschatdidactieken zijn effectief, mogelijkerwijs rekening houdend met de methode 'taaltrapeze'?*
- *Welke elementen van ontwikkelingsgericht onderwijs ondersteunen woordenschatdidactiek?*

Praktijk:

- *Welke leerkrachtvaardigheden worden hierbij gevraagd?*
- *Hoe krijg ik een beeld van woordenschatontwikkeling bij mijn onderzoeksgroep?*
- *In hoeverre pas ik het didactisch hulpmiddel 'de viertakt' toe in mijn woordenschatonderwijs?*
- *Wat is de meerwaarde van de reflecterende moedertaalmethode in relatie met woordenschatonderwijs?*

Reflectie:

- *Hoe beïnvloedt mijn onderzoek (theorieën en praktijk) mijn functioneren als remedial teacher of als groepsleerkracht en wat heeft dit voor invloed op mijn handelen?*

1.5 Bekend vanuit eerdere onderzoeken.

Een onderzoek uit de jaren 70 wil ik bij mijn onderzoek betrekken en verwerken; van Uden (priester en psycholoog op voormalig Instituut voor Doven te St. Michielsgestel) ontwikkelde de 'reflecterende moedertaalmethode'. "De gedachte was dat taal bij kinderen niet gewoon komt aanwaaien door te luisteren naar wat ze om zich heen horen, maar dat ze actief worden aangemoedigd om na te denken (reflecteren) over wat ze doen." Ouders en leerkrachten denken met het kind mee en corrigeren waar nodig. Deze methode heb ik in de praktijk bekeken bij 'De Taalbrug' (De Taalbrug is een verzamelnaam van drie scholen te Eindhoven voor kinderen met communicatieve en auditieve beperkingen), vooral om de meerwaarde van deze methode te bekijken.

Ook Annie Essers (werkzaam geweest aan Instituut voor Doven te St. Michielsgestel, nu werkzaam als docent bij Fontys OSO) heeft hier onderzoek naar gedaan en over geschreven (2005); "Voortdurende reflectie op de inhoud van communicatie en op de wijze van taalgebruik helpt de taalgebruiker om begrippen uit te breiden en om voltaalbezitter te worden." (Essers, 2005)

In toenemende mate wordt in het onderwijs gewerkt aan woordenschatonderwijs met als didactisch hulpmiddel de viertakt. De viertakt is door Dirkje van den Nulft en Marianne Verhallen praktisch uitgewerkt in het boek 'Met woorden in de weer' (2009) en bestaat uit vier fasen; voorbereiden, semantiseren, consolideren en controleren (zie ook hoofdstuk 2).

Daarnaast is er uiteraard nog veel meer bekend vanuit eerdere onderzoeken. Enkele daarvan worden in het volgende hoofdstuk aangestipt. Vooral Huizenga (2005) en Kienstra (2003) wil ik ook betrekken in mijn onderzoek.

1.6 Verwachtingen.

Uitgaande van werken vanuit een ontwikkelingsgerichte visie, meer tegemoet komen aan autonomie van kinderen, probeer ik veelal het positieve in kinderen te zien en ze te betrekken bij hun (leer)ontwikkeling. Daarom verwacht ik dat mijn gedrag, omgang en manier van communiceren met kinderen niet radicaal anders zal worden. Ik hoef me niet 'geforceerd' anders te gaan gedragen.

Ik zou graag handreikingen, tips en ideeën krijgen voor de praktische uitvoering. Ik wil mijn collega's concreet kan laten zien wat er mogelijk is op het gebied van woordenschatonderwijs en Taaltrapeze. Dit wil ik realiseren door me te verdiepen in literatuur en te spreken met specialisten hieromtrent. Zo heb ik, zoals genoemd in 1.5 'De Taalbrug' in dit kader bezocht. De taal van het kind is daar volledig uitgangspunt van het taalonderwijs.

Een ontwikkelingsgerichte manier van omgaan met kinderen heeft een positief effect op het zelfvertrouwen, de motivatie en de betrokkenheid van de meeste kinderen (Janssen-Vos, 2009). Ik verwacht dat dit in mijn onderzoek duidelijk zal worden.

Tot slot hoop ik dat het onderzoek een positieve invloed zal hebben op de leerresultaten. Over het algemeen mag men verwachten dat een kind vooruitgang boekt als het RT krijgt. Toch denk ik dat wanneer een kind actief betrokken is bij zijn eigen leerproces, er sneller en duidelijker een verbetering in de leerresultaten tot stand zal komen.

Met dit onderzoek hoop ik op verschillende niveaus resultaat te boeken:

- Op microniveau hoop ik dat de woordenschat van mijn onderzoekskinderen verbeterd is.
- Op mesoniveau hoop ik dat collega's door mijn onderzoek een beter inzicht krijgen in de woordenschatproblematiek en de behandeling van deze problemen bij kinderen.
- Op macroniveau hoop ik zo een bescheiden bijdrage te leveren aan inclusie op mijn huidige school en succesvol woordenschatonderwijs in het algemeen.

Ik verwacht dat dit onderzoek mijzelf, zowel theoretisch als praktisch, nieuwe inzichten en ideeën zal brengen die toepasbaar zijn binnen mijn werk als leerkracht of als remedial teacher.

HOOFDSTUK 2: Theoretische onderbouwing.

Uitgaande van de onderzoeksvraag wordt in dit hoofdstuk een theoretisch kader beschreven. Bij dit onderzoek heb ik me laten inspireren door het werk van onder andere Antoine van Uden, Marianne Verhallen, Marijke Kienstra en Henk Huizenga. (van Uden, 1991; Verhallen, 2009; Kienstra, 2003; Huizenga, 2005) Ook heb ik veel inspiratie geput uit praktijkvoorbeelden die ik heb gezien op de werkvloer en principes van het ontwikkelingsgericht onderwijs.

2.1 Woordenschatverwerving, woordenschat aan de basis.

In de normale dagelijkse interactie krijgt een kind dat zijn moedertaal leert een enorme hoeveelheid woorden aangeboden die stapsgewijs aangeleerd worden. Als een kind het woord telkens opnieuw in interactie tegenkomt, groeit de kennis van betekenissen. In eerste instantie wordt een onbekend woord op basis van informatie uit een context ongeveer begrepen maar als het woord vaker voorkomt, wordt de precieze betekenis steeds duidelijker. Zo groeit de woordenschat langzaam uit tot ongeveer 50.000 tot 100.000 woorden bij een volwassene. In het proces van woordenschatontwikkeling is het van belang dat woorden goed worden opgeslagen zodat ze weer teruggevonden kunnen worden.

De woordenschat is opgeslagen in het mentale lexicon, een soort woordenboek in ons hoofd. Dit is het best te vergelijken met een netwerk van verbindingen tussen woorden. Bij elk woord in het netwerk hoort een hoeveelheid kennis over de betekenis, de klank, de grammaticale eigenschappen. Ook is daar informatie opgeslagen over hoe of wanneer je het woord kunt gebruiken en in hoeverre woorden met elkaar verbonden zijn op basis van vorm en betekenis.

Wat zich bij kinderen normaal gesproken automatisch voltrekt, is bij kinderen met een te kleine woordenschat niet vanzelfsprekend. Dat geldt voor zowel het opnemen, het vasthouden, als het weer terugvinden van woorden in het mentale lexicon. Kinderen met een te kleine passieve woordenschat kunnen vaak de betekenis van woorden niet afleiden uit de context waarin ze het woord horen. Bij een te kleine actieve woordenschat hebben kinderen vaak meerdere problemen met taal en lijken moeite te hebben met het vinden van woorden.

Figuur 1: Een beperkte woordenschat leidt bijna altijd tot slechte schoolresultaten.

Een beperkte woordenschat leidt bijna altijd tot slechte schoolresultaten (onder andere Anderson & Nagy, 1992; Biemiller, 2003). Bij bijna alle vakgebieden op school speelt woordenschat een doorslaggevende rol.

2.2 Uitgangspunten woordenschatontwikkeling.

Bij het leren van woorden zijn drie uitgangspunten te onderscheiden:

- **Labelen/etiketteren:** Woorden werken in het eerste taakverwervingsstadium als een soort woordkaartjes die op dingen en acties om kinderen heen geplakt zijn: labels. Volwassenen geven woorden plaats door volop met de kinderen te praten en daarbij steeds weer dezelfde personen, activiteiten en voorwerpen benoemen (*papa, mama, pak de bal e.d.*).
- **Categoriseren/verpakken:** In de peuterfase leren kinderen wat op een bepaalde manier bij elkaar hoort. Ze ontdekken gaandeweg dat er verbandingen bestaan tussen al bekende woorden en tussen groepen woorden. (*een stoel is meer dan alleen maar die stoel thuis bijvoorbeeld*)
- **Netwerkopbouw:** Kinderen ontdekken verbanden tussen woorden en leggen deze vast. (*Ze ontdekken bijvoorbeeld dat er een verband is tussen een hond en dieren. Ze leren steeds meer begrippen rondom hond via netwerkopbouw en komen zo tot steeds meer verdieping, diepe woordenschat*)

(Aitchison, 2002)

Er zijn op school twee situaties waarin woorden geleerd kunnen worden; incidentele en intentionele woordleersituaties (Huizenga, 2005). Bij een incidentele woordleersituatie kom je toevallig een nieuw woord tegen, bijvoorbeeld in een leesboek, tijdens een kringgesprek of bij zaakvakken. Bij een intentionele woordleersituatie ben je systematisch en planmatig bezig met het aanleren van woorden.

Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat intentioneel woordenschatonderwijs uiteindelijk leidt tot grote verbetering op woordenschattoetsen en begrijpend leestoetsen (Mc Laughlin, 2000).

2.3 Basisprincipes woordenschatontwikkeling volgens Van Uden/Essers, Kienstra en Huizenga.

Na mijn onderzoek in werk van Van Uden/Essers, Kienstra en Huizenga ben ik gekomen tot een zevental vertalingen van basisprincipes die volgens deze onderzoekers in goed woordenschatonderwijs terug moeten komen.

Allereerst is woordenschatontwikkeling gebaat bij een rijke leeromgeving die herkenbaar is voor leerlingen, die aansluit bij wat leerlingen bezighoudt en ze uitdaagt om te leren in functionele, betekenisvolle contexten. Vanuit een bestaande methode kunnen woorden worden aangeboden, maar het 'vangen' van woorden kan zich natuurlijk ook spontaan voordoen. Kienstra noemt zo'n leeromgeving ook wel een 'woordenlab'. (Kienstra, 2003)

Ten tweede is het van groot belang dat kinderen actief ingeschakeld worden om achter de betekenis van een woord te komen. De kans op leersucces wordt dan vergroot. Belangrijk is dan om het woord nauwkeurig in verschillende contexten te herhalen en op een gevarieerde manier de betekenis duidelijk te maken. (Huizenga, 2005)

Van Uden spreekt in deze over betekenisvolle contexten. Contexten die aansluiten bij ervaringen van kinderen, waarbij ze een actieve rol hebben in hun eigen leerproces. (van Uden, 1991)

Ten derde is reflectie binnen woordenschatonderwijs erg belangrijk.

De reflecterende moedertaal methode (R.M.M. genoemd) geeft het kind gelegenheid te reflecteren op de eigen taal en de taal van de directe omgeving. De reflectie richt zich in eerste instantie op semantische aspecten. In de loop van de tijd is deze methode bijgesteld en geworden tot een didactiek die aansluit bij de principes van ervaringsgericht en ontwikkelingsgericht werken. Niet alleen het kind moet voortdurend reflecteren op de taal die door verschillende personen in verschillende contexten gebruikt wordt, ook de leerkracht zal in het begeleidingsproces voortdurend moeten reflecteren op de ontwikkeling van taal. Enerzijds wordt de lijn in de reflecterende taaldidactiek bepaald door de ontwikkeling die het kind doormaakt, door zijn wijze van beleven van de realiteit. Anderzijds door taalverwerving, taalverwerking en taalbeschouwing als een cyclisch proces te beschouwen. (Van Uden, 1977, Essers, 2005)

Janssen-Vos stelt dat in de reflectie samen met kinderen, kinderen leren terugkijken op de eigen activiteit. Dit bevordert het zelfsturend vermogen en de denkontwikkeling. Bovendien leren de kinderen gebruik te maken van hun leerervaringen in nieuwe situaties (Janssen-Vos, 1997)

Ook het aansluiten op de zone van naaste ontwikkeling leidt tot woordenschatontwikkeling. Schakel de voorkennis van de kinderen in. Wanneer je voortbouwt op iets wat de kinderen al weten, slaat de betekenis beter aan. Kinderen koppelen het nieuwe woord aan de reeds aanwezige kennis. Op deze manier wordt hun semantisch netwerk vergroot. (Huizenga, 2005)

Vygotskij benadrukt te starten vanuit de mogelijkheden van kinderen en hoge verwachtingen te hebben. (Vygotskij, 1978) (Zie ook 2.5)

Kienstra en Huizenga stellen ook dat het goed is om veel aspecten van een nieuw woord te benoemen. Denk hierbij aan aspecten van de vorm, betekenis en gebruik van het woord, waardoor een woord meer en meer in beeld komt bij de leerling. (Kienstra, 2003; Huizenga, 2005)

Ook het zichtbaar maken van relaties tussen woorden is van belang voor woordenschatontwikkeling. Door herhaling en gebruik in verschillende contexten leren kinderen steeds meer betekenis- en gebruiksaspecten van een woord kennen en neemt de diepgang van woordkennis toe. Woorden krijgen zo relaties met andere

woorden in het mentale lexicon waardoor netwerken worden opgebouwd en woorden beter onthouden kunnen worden. (Van Uden, 1991)

Kienstra stelt ook: Maak de relaties tussen woorden zichtbaar in een schema en geef die mininetwerken van woorden een plaats in de klas. Leerlingen krijgen een steuntje in de rug bij het kennismaken met nieuwe woorden wanneer die woorden en hun verbanden met behulp van grafische modellen zichtbaar gemaakt worden. (Kienstra, 2003)

Op deze basisprincipes zijn zeker nog enkele aanvullingen te maken, zie ook de viertakt van Verhallen (2.4).

2.4 De viertakt van Verhallen (2009)

Binnen het basisonderwijs wordt in toenemende mate gewerkt aan woordenschatonderwijs met als didactisch hulpmiddel de viertakt (ook wel vierfasenmodel of vierslag genoemd). De viertakt bestaat uit vier fasen:

1. Voorbewerken (oriënteren).
2. Semantiseren (betekenis geven).
3. Consolideren (inoefenen, inslijpen van betekenis).
4. Controleren.

Voor een uitgebreidere beschrijving van deze fasen wil ik verwijzen naar bijlage 1.

Als je niet bewust werkt aan de uitbreiding van woordenschat, moet een kind het woord wel zestien keer tegenkomen, voordat het de betekenis van een woord kent. Als je heel gericht werkt aan de woordenschatontwikkeling (vrijwel alle methodes gaan uit van de viertakt), moet een woord nog zeven keer aan de orde komen voordat het kind het woord goed in zijn geheugen heeft opgeslagen (Verhallen en Verhallen, 2001).

Van den Nulft en Verhallen (2009) zijn van mening dat leerlingen niet gebaat zijn bij het aangeleerd krijgen van losse woorden. Zij zijn voorstander van woordenschatgroei met clusters van woorden. Woorden zouden volgens hen altijd in kleine groepjes van drie tot vijf woorden aangeboden moeten worden. Dit komt namelijk overeen met de manier waarop woorden uiteindelijk opgeslagen worden in

het geheugen van de leerlingen: als onderdeel van een netwerk en niet als een lijst losse betekenissen. Net als Van Uden en Huizenga stelt Verhallen dat door herhaling en gebruik in verschillende contexten kinderen steeds meer betekenis- en gebruikaspecten van een woord leren kennen en neemt de diepgang van woordkennis toe. Woorden krijgen zo relaties met andere woorden in het mentale lexicon waardoor netwerken worden opgebouwd en woorden beter onthouden kunnen worden. De hiërarchische relaties tussen woorden zijn belangrijk voor de verdieping van woordkennis. Zij maken generalisaties mogelijk (eik en berk staan in hiërarchische relatie tot boom).

Uit een onderzoek van Rhoer en Vermeer (2005) is gebleken dat de hiërarchische relaties echter geen meerwaarde zijn voor een goed woordbegrip in vergelijking tot het aanbieden van woorden in thematische en associatieve relaties.

2.5 Ontwikkelingsgericht onderwijs.

Bij verschillende onderzoekers (waaronder vooral de theorie van Van Uden) wordt gelinkt aan het Ontwikkelingsgericht Onderwijs (OGO). In mijn onderzoek heeft deze achtergrondvisie een belangrijke plaats.

OGO is een visie waarin samen leren en ontwikkelen belangrijke beginselen zijn. OGO gaat uit van de principiële ontwikkelbaarheid en onderwijsbaarheid van alle kinderen (Nellestijn & Peters, 2008).

Vygotskij (1978) noemde de belangrijke rol die de omgeving speelt in het ontwikkelingsproces van een kind. Hij benadrukt de belangrijke taak voor opvoeders en leerkrachten, dat zij samen met het kind een zone van naaste ontwikkeling creëren waarin de ontwikkeling van het kind gestimuleerd wordt. Hij stelt ook dat ontwikkeling altijd gebaseerd is op interactie. De interactie met anderen (de omgeving) helpt het kind verder. Van Uden was dit ook van mening en heeft dit duidelijk verwerkt in zijn onderzoeken. Deze theorie heeft zich in de loop der jaren doorontwikkeld binnen het OGO.

HOOFDSTUK 3: Onderzoeksmethodologie.

3.1 De onderzoeksmethodiek.

Uitgaande van de onderzoeksvraag heeft dit onderzoek als doel het handelen van de leerkracht of remedial teacher tijdens de taallessen (gericht op woordenschat) te verbeteren op een dusdanige manier dat de betreffende leerlingen echt vooruitgang boeken.

Ik heb voor mijn onderzoek gekozen voor een zogenaamd actieonderzoek. Ik heb hiervoor gekozen, omdat ik zelf in de praktijk werk en woordenschatonderwijs wil verbeteren. Zoals Ponte karakteriseert in Harinck: *“actieonderzoek is onderzoek dat gericht is op het eigen handelen van de leraar en de situatie waarin dat handelen plaats vindt”* (Harinck, 2010, p. 65)

Dit onderzoek is een cyclisch proces van planmatig handelen, onderzoeken en reflectie. (Plan, Do, Check, Act; PDCA) (Harinck, 2010).

3.2 De onderzoeksgroep.

Tijdens dit onderzoek werk ik met leerlingen uit een middenbouwgroep van een School voor Speciaal Basis Onderwijs.

Binnen mijn huidige klassensituatie zijn er zeker vier taalzwakke kinderen, waarbij aangeboden begrippen nauwelijks beklijven. Dat groepje is mijn onderzoeksgroep, vanaf nu noem ik ze leerling 1, 2, 3 en 4. Deze onderzoeksgroep bestaat uit vier meisjes, 3 allochtonen, één autochtoon.

Deze kinderen heb ik gekozen omdat ze onvoldoende scores bij taalopdrachten gericht op woordenschat, als ook bij methodegeboden en niet-methodegebonden toetsen.

3.3 De onderzoeksmethodiek in relatie met mijn deelvragen.

3.3.1. Welke woordenschatdidactieken zijn effectief, mogelijkerwijs rekening houdend met de methode Taaltrapeze?

Dit vraagt allereerst om een verdieping in verschillende theorieën, zie hiervoor ook hoofdstuk 2. Theorieën vanuit Verhallen en vanuit Van Uden zal ik vooral gaan toepassen bij mijn onderzoeksgroep, vooral omdat deze goed aan kunnen sluiten bij de taalmethode en bij mijn doelgroep. Vanuit Verhallen heb ik het vooral over de viertakt waarbij het uitbeelden, uitleggen en uitbreiden van woorden belangrijke rollen spelen. Vanuit van Uden heb ik het vooral over het ‘vangen’ van woorden middels interactie en deze woorden op diverse wijzen toepassen. In het kader van bovenstaande deelvraag zal ik ook een analyse maken van de taalmethode door deze specifiek te bekijken op het onderdeel woordenschat, mogelijkerwijs in relatie met Verhallen en Van Uden.

3.3.2. Welke elementen van ontwikkelingsgericht onderwijs ondersteunen woordenschatdidactiek?

Vooraf in het tweede deel van mijn onderzoek zullen er elementen vanuit OGO meegenomen worden, waarbij ik ter vergelijking de taalmethode zal loslaten. Woorden en leesteksten worden samengesteld vanuit de kinderen. Zie daarvoor ook hoofdstuk 4.

3.3.3. Welke leerkrachtvaardigheden worden hierbij gevraagd?

Om antwoord te krijgen op deze deelvraag wil ik eerst reflecteren op mijn eigen handelen. Daarvoor wil ik een persoonlijke route vastleggen met betrekking tot het geven van woordenschatonderwijs. Ik wil daarin vooral mijn eigen vaardigheden vastleggen bij aanvang onderzoek en bij afsluiting van mijn onderzoek. Belangrijk voor mij daarbij is welke vaardigheden ik heb ontwikkeld en aan welke vaardigheden ik nog moet werken. Op deze manier hoop ik een beeld te krijgen over mijn competenties om kinderen met een onvoldoende woordenschat goed te kunnen begeleiden. Hiervoor zal ik gebruik maken van “de persoonlijke route” uit het boek “Met woorden in de weer” (van den Nulft & Verhallen, 2009). Zie daarvoor ook hoofdstuk zes (6.2).

Ook maak ik gebruik van drie verschillende vragenlijsten; één voor mezelf als leerkracht, één voor de intern begeleidster en de logopediste en één voor mijn onderzoeksl leerlingen. De vragenlijst voor de leerkracht is bedoeld om te achterhalen

op welke manier er woordenschatonderwijs wordt gegeven binnen deze klas. De vragenlijst voor de intern begeleider en logopediste is bedoeld om te weten te komen wat er wordt gedaan met kinderen die onvoldoende scoren op woordenschat. De vragenlijst voor de leerlingen is bedoeld om te weten te komen hoe zij hun woordenschatprobleem ervaren en de begeleiding die ze daarbij krijgen. (zie bijlage 2) Om een overzicht te krijgen van nodige leerkrachtvaardigheden kunnen deze vragenlijsten mogelijkwijd bruikbaar zijn. Bij het maken van de vragenlijsten maak ik gebruik van het schema “aandachtspunten bij het beoordelen / ontwerp van een instrument” (Harinck, 2010 – bladzijde 112)

3.3.4. Hoe krijg ik een beeld van woordenschatontwikkeling bij mijn onderzoeksgroep?

Om een duidelijker beeld te krijgen van de woordenschatontwikkeling van deze kinderen neem ik de Taaltoets Alle Kinderen af (TAK, Verhoeven e.a., 2001). Hiervan neem ik de onderdelen passieve woordenschat en woordomschrijving af. Resultaten hiervan, zie hoofdstuk 4. Daarnaast heb ik bij de laatste twee reguliere thema's van Taaltrapeze -vooraf aan het onderzoek- een actieve woordenschattoets samengesteld, gericht op de themawoorden die in deze blokken centraal staan. Zowel bij aanvang als bij afsluiting van deze blokken kregen de kinderen opdracht omschrijvingen te geven van themawoorden. Op deze manier kwam er een soort begin- als eindsituatie per thema in beeld qua woordenschat. Zie hiervoor ook hoofdstuk 4, dataverzameling. Hetzelfde (aangevuld met passieve woordenschattoets) zal ik toepassen tijdens het onderzoek, wat -naar verwacht- zal leiden tot vergelijkingsgegevens gericht op woordenschataanpak. Ook de Cito Woordenschat, de woordenschattest van Aarnoutse en de Cito Lezen met begrip worden ingezet ter vergelijking.

3.3.5. In hoeverre pas ik het didactische hulpmiddel “de viertakt” toe in mijn woordenschatonderwijs?

Gedurende mijn onderzoek ga ik eerst werken vanuit de viertakt van Verhallen (1994) in samenhang met de themawoorden uit de taalmethode, heel gericht op deze

vier kinderen en op hun woordenschat. Hiervoor zal ik mijn organisatie bij de taallessen aanpassen, waarbij deze vier kinderen minimaal twintig minuten per dag (vier keer per week) aan de instructietafel de nodige instructie en begeleiding zullen krijgen. Hierbij zullen ze ook woordenschatopdrachten van mij krijgen waarmee ze ook binnen de klas verder kunnen werken. Zo worden er gedurende vier weken ongeveer zes woordclusters geconsolideerd.

3.3.6. Wat is de meerwaarde van de reflecterende moedertaalmethode in relatie met woordenschatonderwijs?

Als vervolg op voorgaande ga ik met mijn onderzoeksgroep drie weken werken volgens de taalcyclus RMM (in samenhang met OGO). Hierbij beschouwen we taalverwerving, taalverwerking en taalbeschouwing als een cyclisch proces (van Uden, 1973, Essers, 2005). De cyclus start met een gesprek tussen leerkracht en leerlingen. De inhoud van dat gesprek wordt schriftelijk vastgelegd in taal wat net iets moeilijker is dan wat kinderen zelf kunnen begrijpen en gebruiken. Ook in de leesles wordt de inhoud van het gesprek verwerkt in taal die ligt in de zone van de naaste ontwikkeling. Deze werkwijze maakt het mogelijk de ontwikkeling van taal en lezen direct te verbinden met ervaringen en interesses van kinderen, waardoor mogelijkerwijs betekenisvolle taalleersituaties ontstaan.

Bij deze werkwijze wordt afgestapt van de methode.

3.3.7. Hoe beïnvloedt mijn onderzoek mijn functioneren als remedial teacher of als groepsleerkracht en wat heeft dit voor invloed op mijn handelen?

In het kader van PDCA-cyclus worden data verzameld en geëvalueerd. Resultaten hiervan zijn vooral terug te vinden in de komende hoofdstukken.

3.4 Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie.

Allereerst streef ik een betrouwbaar beeld na van mijn onderzoeksgroep door het afnemen van verschillende genormeerde toetsen; de cito woordenschat, de cito lezen met begrip en de woordenschattest van Aarnoutse. TAK en methode-afhankelijke toetsen.

Ook krijg ik van verschillende bronnen een beeld van het woordenschatonderwijs binnen mijn groep en school met behulp van leerkracht, intern begeleider, logopediste en leerlingen.

Door het woordenschatonderwijs in mijn onderzoek vanuit drie verschillende invalshoeken te benaderen, hoop ik tot een volledig beeld te komen. (1. Benadering vanuit reguliere taalmethode. 2. Vanuit de viertakt in relatie met de taalmethode. 3. RMM in relatie met OGO). Zo hoop ik ook tot duidelijke conclusies en adviezen te kunnen komen. Ik tracht hierbij het gebruik van meerdere gegevens/bronnen/theorie toe te passen (Harinck, 2010).

Daarnaast wordt gebruik gemaakt van critical friends die meedenken over het onderzoek en de verschillende samengestelde onderzoeksmiddelen.

Bij actieonderzoek is er sprake van cyclisch handelen. Dit kan betekenen dat de regie tussendoor zal worden aangepast.

3.5 Ethische kwesties.

Gedurende mijn onderzoek vraag ik toestemming aan betrokkenen en anonimiseer ik de gegevens. Directie en naaste collega's in de middenbouw zijn op de hoogte van mijn onderzoek. Zij steunen mij en kunnen zich ook vinden in dit onderzoek.

HOOFDSTUK 4: Data, analyse en resultaten.

4.1 De onderzoeksmethodiek.

In dit hoofdstuk worden de data uiteengezet die het praktijkonderzoek heeft opgeleverd.

Allereerst ben ik begonnen met een analyse van de taalmethode ‘Taaltrapeze’, gericht op woordenschat.

Om te verantwoorden wie er extra begeleiding gaan krijgen heb ik –naast de resultaten in de klas- verschillende methode-onafhankelijke toetsen afgenomen. Resultaten hiervan zijn meegenomen in dit hoofdstuk.

Daaropvolgend heb ik enkele vragenlijsten geformuleerd richting mijn onderzoeksgroep en richting de Interne begeleider, logopediste en leerkracht. Deze zijn verwerkt in dit hoofdstuk. Dit ook om een beeld te schetsen van wat er verwacht wordt van woordenschatonderwijs binnen onze SBO-school.

Achtereenvolgens ben ik vier kinderen extra gaan begeleiden op het gebied van woordenschatonderwijs. Bij het begeleiden van deze kinderen ben ik uitgegaan van verschillende werkwijzen. Vanuit de methode Taaltrapeze, idem aangevuld met werkbare suggesties uit de viertakt van Verhallen (2009) en vanuit RMM (1991) /OGO. Resultaten hiervan zijn verwerkt in dit hoofdstuk.

4.2 Analyse taalmethode “Taaltrapeze” in relatie met woordenschatdidactiek.

Voor een uitgebreide analyse van Taaltrapeze, zie bijlage 3!

Wat mij in ieder geval opvalt binnen onze schoolpraktijk in relatie met de taalmethode, is dat niet in alle klassen aangeboden woorden terug gezien worden in schema’s. Ook wordt er veelal door tijdnoed regelmatig een les overgeslagen en/of bepaalde oefeningen. Hierdoor zijn vaak woorden niet voldoende visueel verwerkt en worden ze vaak niet voldoende geconsolideerd.

4.3 Afgenomen toetsen bij de onderzoeksgroep.

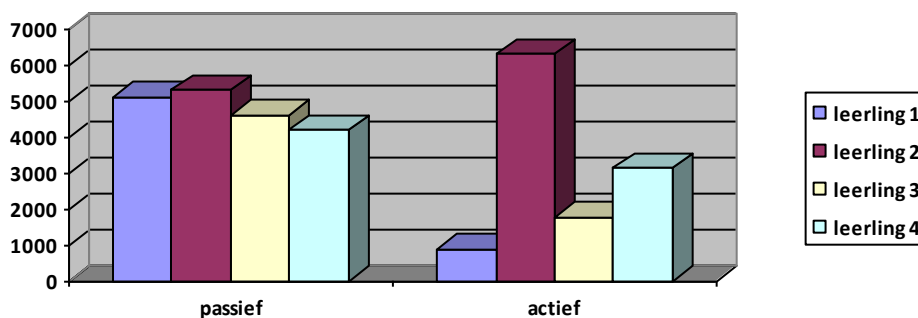
Voorafgaand aan het uiteindelijke onderzoek heb ik de woordenschat van de vier casusleerlingen getoetst met behulp van;

- Cito 'woordenschattoets 1' E4.
- Cito 'lezen met begrip' E3 en M4.
- 'Woordenschattest Aarnoutse' (Aarnoutse en Kapinga).
- TAK (Taaltoets Alle Kinderen).

Bovenstaande toetsen zijn gestandaardiseerde instrumenten, die er in dit geval op gericht zijn informatie te verkrijgen over vooral de woordenschat per individu. Om na te kunnen gaan of het functioneren op het gebied van woordenschat verbetert ten gevolge van mijn interventies (zie ook 4.5) heb ik de cito woordenschat afgenomen november 2010 en eind april 2011.

Wat betreft de Cito Woordenschat, de Cito Lezen met Begrip en de Woordenschattest van Aarnoutse verwijs ik naar bijlage 4. Uit deze resultaten valt in ieder geval op te maken dat de gekozen leerlingen 1,2,3 en 4 daadwerkelijk begeleiding kunnen gebruiken op het gebied van woordenschat.

De TAK wil ik hierbij extra uitlichten, aangezien deze veel aanvullende informatie gaf.

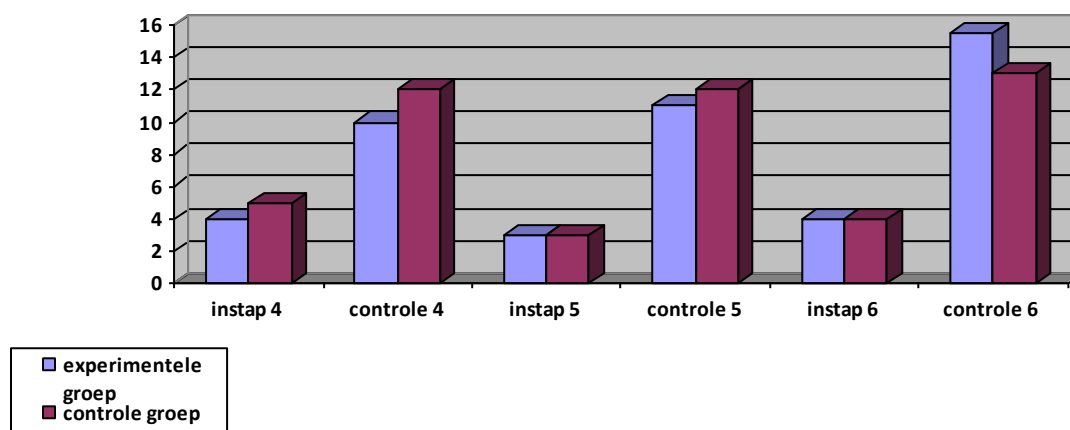
Figuur 2: Woordvoorraad passief en actief experimentele groep (N=4) gemeten met Taaltoets Alle Kinderen – maart 2011.

De gemiddelde passieve en actieve woordenschat ligt bij Nederlandse kinderen (normgroep; leerling 2 en 4) eind groep 4 op 5600 en 4200 woorden. Bij kinderen waar thuis overwegend een andere taal wordt gesproken (zoals bij leerling 1 en 3) liggen deze gemiddelden op 4300 en 2500 woorden. Ik vergelijk met eind groep 4, aangezien de TAK aangeeft dit als norm te mogen gebruiken bij mijn doelgroep.

Leerling 1 en 3 hebben een passieve woordenschat boven het gemiddelde van hun groep (in vergelijking met kinderen waar thuis een andere taal wordt gesproken). Leerling 2 heeft een actieve woordenschat boven het gemiddelde van de groep. In vergelijking met de normgroep (kinderen die van huis uit Nederlandstalig zijn) (Handleiding Taaltoets Alle Kinderen, 2001) scoren alle kinderen onder het gemiddelde, behalve leerling 2 actief gezien.

Leerling 2 scoorde wat hoger dan ik had verwacht. Aangezien mijn ervaring in de klas wat betreft haar woordenschat vaak wat tegenvalt, heb ik haar toch mee laten doen in mijn onderzoeksgroep. Gezien bovenstaande resultaten vind ik het zeker gerechtvaardigd dat sowieso leerling 1, 3 en 4 extra begeleiding nodig hebben op het gebied van woordenschatonderwijs.

Naast deze methode-onafhankelijke toetsen heb ik zelf woordenschattoetsen samengesteld met daarin verwerkt themawoorden uit de methode 'Taaltrapeze'. Voorafgaand aan dit onderzoek hebben mijn vier casusleerlingen geen extra begeleiding gehad op het gebied van woordenschat. Bij thema 4 en 5 (vooraf aan onderzoeksperiode) heb ik een instap- en controletoeets afgenomen waarbij themawoorden beschreven moesten worden door de kinderen. Bij thema 6, welke in mijn onderzoeksperiode valt, heb ik nogmaals dergelijke toetsen afgenomen. Deze toetsen zijn door de hele groep gemaakt. Bij thema 6 ben ik met de vier casuskinderen gaan werken zoals beschreven in 4.5. Ik vergelijk hierbij met de hele groep om te laten zien hoe de vooruitgang relatief gezien is bij mijn casusleerlingen in vergelijking met de rest van de groep, welke is doorgegaan met de reguliere taallessen. Op deze manier kan ik laten zien dat de extra begeleiding in ieder geval voor een duidelijke progressie zorgt, juist ook in vergelijking met de rest van de klas. Voor de uitslag van de woordenschattoetsen Taaltrapeze verwijs ik naar bijlage 5. Gemiddeldes hiervan heb ik verwerkt in figuur 3.

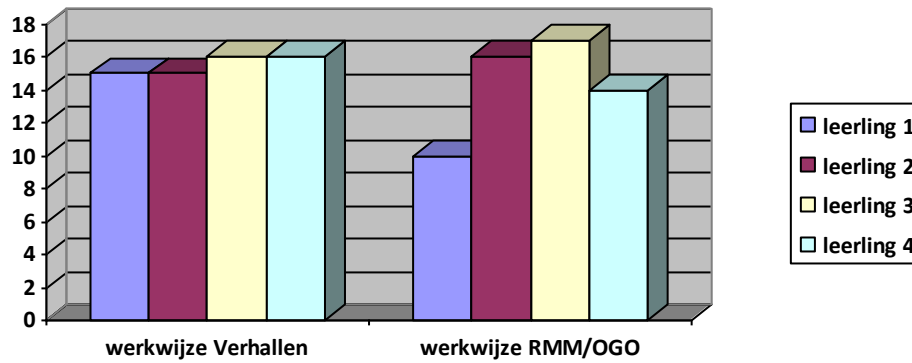

Figuur 3: Gemiddelde van de experimentele (N=4) en de controlegroep (N=13) op de voor- en nameting van de actieve woordenschat per thema Taaltrapeze.

In ieder geval kan gesteld worden dat er een significant verschil is te zien tussen de experimentele en de controlegroep (Zie figuur 3). Bij thema 6 heeft de controlegroep ook iets hoger gescoord in vergelijking met de voorgaande thema's. Waren deze woorden makkelijker leerbaar? Hebben ze wellicht het een en ander mee opgepikt van de experimentele groep, aangezien daarbij vooral visueel werd gewerkt met woordenmuur, woordwebben, woordparaplu's e.d.? De experimentele groep liet een groot verschil zien in resultaat ten opzichte van de werkwijze vanuit de methode en zonder de extra begeleiding. Zie verder hoofdstuk 5; conclusies.

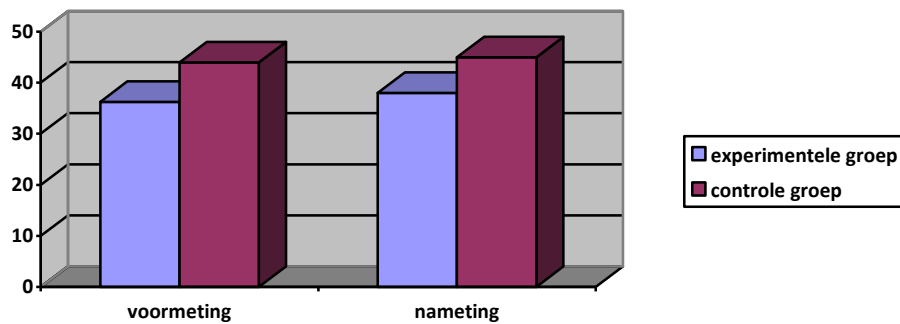
Ter aanvulling heb ik bij thema 6 ook een passieve woordenschattoets samengesteld ter instap en ter controle (zie bijlage 6). Hieruit blijkt ook een positieve score, al is dit verschil relatief kleiner dan bij de actieve woordenschat. Kijkend naar de TAK is dit ook wel te verklaren. Bij actieve woordenschat valt nog veel meer winst te halen.

De laatste drie weken van de sessies hebben we gewerkt volgens de werkwijze van Van Uden (zie 4.5). Ook dit hebben we afgesloten met een actieve en passieve toets. De passieve toets is erg goed gemaakt, drie leerlingen met een score van 100%, één leerling 80%. De actieve toets is relatief iets minder goed gemaakt door deze vier leerlingen dan na de werkwijze volgens Verhallen. Vooral leerling 1 toont hier meer moeite mee.

Figuur 4: Score actieve woordenschattoets experimentele (N=4) groep na werkwijze volgens Verhallen en na werkwijze RMM/OGO.

Tot slot hebben we de Cito Woordenschat 1 E4 nogmaals afgenomen, zie bijlage 4.

Figuur 5: Gemiddelde van de experimentele (N=4) en de controlegroep (N=13) op de voor- en nameting van de cito woordenschat november 2010 en april 2011.

Uit deze gegevens blijkt dat de vier casusleerlingen relatief gezien iets meer vooruit gegaan zijn dan de controlegroep. Beide groepen laten wel vooruitgang zien.

4.4 Uitkomsten van de vragenlijsten.

Ik heb mijn vier casusleerlingen gevraagd een vragenlijst in te vullen, de interne begeleidster, een logopediste van de school en mezelf als leerkracht (bijlage 2). Bij mijn casusleerlingen heb ik deze vragenlijsten afgenomen omdat ik wilde weten hoe ze de woordenschatlessen tot op heden ervaren, welke manier van extra begeleiding ze het meest prettig vinden en waarom. Bij bovengenoemde drie volwassenen heb ik vragenlijsten afgenomen om een zo breed mogelijk beeld te krijgen hoe zij het woordenschatonderwijs op dit moment zien bij ons op school.

Informatie uit de vragenlijsten afgenomen bij de leerlingen, Interne begeleidster, de logopediste en de leerkracht:

Leerlingen

- Hieruit blijkt dat de kinderen zelf aangeven dat herhaling van woorden en zo mogelijk ondersteunen met illustraties als prettig wordt ervaren. Hieruit blijkt dat het consolideren van groot belang is bij deze kinderen. Tijdens de taallessen worden vaak slechts één of twee extra oefeningen aangeboden waarin nieuwe woorden terug komen, waardoor woorden uiteindelijk niet altijd onthouden worden. Juist voor taalzwakke kinderen is het belangrijk om betekenissen te leren. De viertakt van Verhallen (2009) is hierbij van groot belang.

Leerkracht

- Tijdens de lessen uit de taalmethode komen per thema nieuwe woorden aan bod, deze worden zowel passief als actief uitgelegd, er worden clusters van gemaakt en aangeboden woorden worden regelmatig herhaald. Die herhaling van nieuwe woorden is binnen de methode echter niet even consistent. De resultaten vallen nog wat tegen. Extra begeleiding en differentiatie binnen de groep is zeker noodzaak.

Intern begeleider

- Binnen de school wordt steeds meer aandacht besteed aan woordenschat, vooral sinds de invoering van de taalmethode Taaltrapeze enkele jaren geleden. Bij uitval is er veelal extra begeleiding bij logopedie en preteaching op woordenschat welke aansluit bij de taalmethode. Deze extra begeleiding ligt veelal bij de logopedisten.

Logopediste

- Het woordenschatonderwijs is verbeterd sinds de invoering van Taaltrapeze. Begeleiding omtrent woordenschat ligt veelal bij de logopedisten. Desbetreffende kinderen vallen wel vaak op een breder spectrum uit, vaak ook op taalvorm, -inhoud en -gebruik. Binnen de logopediebehandelingen komen de woorden vanuit Taaltrapeze veelal aan bod. Het woordenschatonderwijs kan wel nog beter afgestemd worden op de behoeften

van ieder kind. Nu krijgen kinderen in de klassen veelal dezelfde woorden aangeboden terwijl sommige kinderen meer uitdaging kunnen gebruiken en het voor andere kinderen weer erg moeilijk is.

Hieruit blijkt dat differentiatie binnen woordenschatonderwijs erg belangrijk is en dat daar zeker winst te behalen valt binnen onze school. Het moet niet zo zijn dat we kinderen tegenhouden in hun ontwikkeling of juist kinderen frustreren. Dat vraagt om differentiatie en begeleiding, zeker ook binnen de eigen groep.

4.5 Vergelijken van de werkwijzen.

Gedurende zeven weken hebben mijn casusleerlingen naast de reguliere taallessen de themawoorden verder ingeoeft onder begeleiding van mijzelf als remedial teacher. Hiervoor heb ik een handelingsplan en 23 sessies opgesteld (zie bijlage 7 en bijlage 8). Als de rest van de groep zelfstandig aan het werk was, ging ik met deze onderzoeksgroep extra aan de slag.

De eerste vier weken heb ik de methode Taaltrapeze aangevuld vanuit suggesties van Van den Nulft en Verhallen, de zogenaamde viertakt dus. Vooral het semantiseren en consolideren speelde daarbij een zeer grote rol. Het visueel maken van woorden was van groot belang, vooral het samen met de leerlingen hiërarchische betekenisrelaties in structuur brengen. Bij het consolideren is het inslijpen van de woorden en de betekenissen in het geheugen van groot belang. Als leerkracht is het daarvoor belangrijk te beschikken over een uitgebreid repertoire aan werkvormen, de net uitgelegde woorden vaak terug te laten komen in het eigen taalgebruik van de leerlingen en een woordmuur te maken waar leerlingen van af kunnen kijken tijdens het consolideren. Dit betekent dat er tijdens de sessies op verschillende manieren is gewerkt met de woorden vanuit Taaltrapeze.

Achtereenvolgens heb ik drie weken met dezelfde onderzoeksgroep gewerkt volgens de principes van de Reflecterende Moedertaal Methode (RMM) met de nodige raakvlakken vanuit Ontwikkelings Gericht Onderwijs (OGO). Hierbij ben ik gestart met een groepsgesprek met deze leerlingen gericht op hun belevingswereld. Inhoud daaruit heb ik daarna schriftelijk vastgelegd in een tekst die net iets moeilijker

is dan wat de leerlingen zelf kunnen begrijpen en gebruiken (woorden worden gevangen binnen de zone van de naaste ontwikkeling). Hieruit is een betekenisvolle leesles ontstaan. Moeilijke woorden hieruit heb ik met de leerlingen gerubriceerd en laten terugkomen in taallessen/situaties waarin deze woorden nog regelmatig aan bod kwamen (minimaal 7x volgens de principes van Verhallen). Hier is geen instaptoets voor geweest, aangezien de leerlingen hiervoor samen met de RT-er op zoek zijn gegaan naar woorden. Ter afsluiting hebben we de behandelde woorden ook hierbij terug laten komen in een zelfgemaakte actieve en passieve toets. Wat betreft mijn ervaringen hieromtrent met de nodige conclusies die eraan te verbinden zijn, verwijs ik naar hoofdstuk 5.

HOOFDSTUK 5: Conclusies.

Uitgaande van de gestelde deelvragen in hoofdstuk 1 hierbij de belangrijkste ervaringen op een rijtje, aangevuld met conclusies en verdere aanbevelingen.

5.1 Beantwoorden van deelvragen 1 tot en met 6.

5.1.1 Deelvraag 1: “Welke woordenschatdidactieken zijn effectief, mogelijksterwijs rekening houdend met de methode Taaltrapeze?”

Aangezien ik vooral heb gewerkt met didactieken van Verhallen en Van Uden, zal ik me hiertoe beperken.

Voor rekening houdend met de methode Taaltrapeze blijkt dat didactieken van Verhallen daar goed bij aansluiten. Veel principes van Verhallen zijn in deze methode al terug te vinden, echter niet altijd even consistent. Vanuit analyse van de taalmethode blijkt dat er te weinig geconsolideerd wordt. Het woord moet immers stevig worden verankerd in het netwerk van het mentale lexicon. Dat betekent dat er allerlei verbindingen in het netwerk tot stand worden gebracht door variatie van contexten. Bij herhaling worden bestaande verbindingen versterkt (Verhallen & Verhallen, 2001). Daarnaast blijkt dat het stringent toepassen van de modellen van Verhallen (welke wel enigszins verwerkt zitten in Taaltrapeze) en deze ook een prominente plaats te geven in de groep, zeer ondersteunend werkt bij de taalarme kinderen (zie ook resultaten, figuur 4). Voor rekening het denken in structuren (hiërarchisch denken) werkt extra ondersteunend. Het gaat bij woordenschatonderwijs niet om het leren van een grote hoeveelheid woorden, maar om de samenhang met andere woorden.

Bij de didactiek van Van Uden wordt geen rekening gehouden met een methode. Daarbij wordt uitgegaan van het kind en staat interactie centraal. Deze didactiek staat los van de methode, maar kan daar wel goede aanvullingen bij hebben. Samen met de kinderen een onderwerp bepalen en komen tot een tekst geeft een sterke intrinsieke motivatie van de kinderen. Zij hebben een grote eigen inbreng. Dit gaf ook goede resultaten en ze vonden de taallessen weer leuk. De woordenmuur is hier een

welkome aanvulling bij. Woorden die gedurende schooldagen ter sprake komen worden hier regelmatig op 'gevangen' en besproken. Ook een werkwijze welke betrokkenheid creëerde bij de leerlingen !

5.1.2 Deelvraag 2: “Welke elementen van ontwikkelingsgericht onderwijs ondersteunen woordenschatdidactiek?”

Om kinderen betrokken en actief te krijgen, moet als eerste hun betekenisverlening worden aangeboord. Hun intrinsieke motivatie tot ontwikkeling zal aangewakkerd moeten worden. Leerkrachten willen de ontwikkeling van kinderen graag sturen, maar dit kan alleen zinvol gebeuren als de onderwijsinspanningen door kinderen als waardevol worden ervaren. Het is aan te bevelen dat leerkrachten goed kijken naar kinderen, tijd nemen voor de verhalen van de kinderen en deze serieus nemen. Interactie is de basis, voor alle kinderen (Nellestijn, Peters, Koster, 2008).

Echter: Uit verschillende onderzoeken (onder meer Grossen, 1998, Denessen, 1999, en Chall, 2000) blijkt dat werkvormen die sterk ontwikkelingsgericht zijn, leiden tot grote verschillen en achterblijven van prestaties van juist de zwakkere leerlingen. Die zwakkere leerlingen hebben veel meer baat bij een programmagerichte benadering, waarbij er meer structuur, meer ondersteuning en meer systematische instructie wordt geboden dan bij de ontwikkelingsgerichte benadering. Vooral tweetalige kinderen moeten het hebben van de kennisoverdracht door de leerkracht en het lesmateriaal. Zij hebben weinig aan een begeleider die hun taalkennis en taalvaardigheden stimuleert die ze van huis uit meegekregen hebben. Tweetalige kinderen hebben die taalkennis van het Nederlands van huis uit niet of nauwelijks meegekregen. (Vermeer, 2006)

Bij mijn casusleerlingen was er enorme betrokkenheid omtrent woorden die verbonden waren met het gekozen thema. Het is wel zo dat bij de keuze van een thema en bijbehorende tekst veel begeleiding nodig was. Vanuit het nieuws hebben we woorden geselecteerd, niet vanuit de kinderen zelf, daar was te weinig knowhow over van de leerlingen uit. Dit sluit aan bij hierboven genoemde onderzoeken.

5.1.3 Deelvraag 3: “Welke leerkrachtvaardigheden worden hierbij gevraagd?”

- Uit de vragenlijsten aan de kinderen (bijlage 2) blijkt dat de kinderen zelf aangeven dat herhaling van woorden en zo mogelijk ondersteunen met illustraties als prettig wordt ervaren. Hieruit blijkt dat het consolideren en semantiseren van groot belang is bij deze kinderen. Dit wordt dus gevraagd aan de leerkracht.
- Uit de vragenlijsten aan leerkracht, IB-er en logopediste (bijlage 2) blijkt dat differentiatie binnen woordenschatonderwijs als belangrijke leerkrachtvaardigheid wordt gezien..
- In het kader van Verhallen moet de leerkracht beschikken over competenties als selecteren en clusteren van woorden, kunnen voorbewerken, semantiseren, consolideren, controleren, en ook kunnen registreren.

De leerkracht doet ertoe! De verwachting van de leerkracht over de leerling beïnvloedt de schoolprestaties van die leerling. Een lager doel betekent een ander aanbod. Vaak is het zo dat leerkrachten vooral bij allochtone kinderen bang zijn ze te overvragen, waardoor vaak te weinig taal wordt aangeboden en waardoor de achterstand op taalgebied zich juist vergroot. (Judith Stoep, 2008)

5.1.4 Deelvraag 4: “Hoe krijg ik een beeld van woordenschatontwikkeling bij mijn onderzoeksgroep?”

Het mag in goed woordenschatonderwijs niet ontbreken aan controle. Leerkrachten die effectief werk maken van woordenschatonderwijs door doelwoorden te selecteren, te semantiseren en te consolideren met behulp van modellen, kunnen diezelfde modellen ook inzetten ter controle van de beheersing van de doelwoorden.

Woordenschatonderwijs vraagt ook om tussentijdse evaluatie van de woordenschat. De leerkracht evalueert aan het eind van een activiteit en tussentijds. Deze tussentijdse evaluatie heeft een continu karakter en is gericht op de planning van vervolgactiviteiten. Naar aanleiding van bijvoorbeeld een tussentijdse observatie kan de leerkracht beslissen welke kinderen nog extra receptieve oefening van de nieuwe woorden nodig hebben en welke kinderen toe zijn aan productieve oefening van de

nieuwe woorden. (verwant aan 'controleren' in de viertakt van Verhallen, zie 2.4) (Kienstra, 2003)

Beck, McKeown en Kucan vinden landelijk genormeerde woordenschattoetsen problematisch. Van de duizenden woorden van een taal kun je oneindig veel toetsen samenstellen, waarmee een positieve scoringskans voor kinderen laag is. Deze toetsen geven een algemeen beeld van de woordenschat van de leerling. Deze toetsen zijn echter botte instrumenten, die helemaal niet de toenemende woordenschatkennis van leerlingen weergeven. De volledige woordenschat van een taal is veel te groot om in een toets te kunnen vangen. Het moet bij toetsing vooral gaan om het evalueren van de uitbreiding van de kennis van de geselecteerde, aangeboden woorden.

Als er vaak gediscussieerd wordt over woorden in de klas, krijgt de leerkracht al een goed beeld van de woordenschat van de leerlingen. Je evalueert dan tijdens de les, toetsing is dan minder van belang. (Beck, McKeown, Kucan, 2002)

Vooraf aan mijn onderzoek heb ik mijn RT-groepje samengesteld vanuit resultaten van vier methode-onafhankelijke toetsen. Tijdens het onderzoek heb ik zelf passieve en actieve toetsen samengesteld met daarin verwerkt de woorden die behandeld werden. Ik kreeg daardoor een reëel beeld, omdat hierbij echt getoetst werd wat daadwerkelijk getoetst moest worden (zie ook 4.3). In figuur 3 en in bijlage 6 is af te lezen dat de woordenschat, zowel actief als passief, is vergroot na de extra begeleiding op woordenschat.

5.1.5 Deelvraag 5: “In hoeverre pas ik het didactisch hulpmiddel ‘de viertakt’ toe in mijn woordenschatonderwijs?”

Uit mijn onderzoek blijkt dat de viertakt van Verhallen (1999) een goed didactisch model is om kinderen op een intentionele manier woorden aan te leren (zie ook figuur 4). Hierbij zijn alle stappen van belang. Dus eerst kort voorbewerken; semantiseren door het maken van woordclusters, de betekenis van een woord duidelijk te maken en woorden uitbeelden; gevarieerd herhalen in verschillende contexten en woorden zichtbaar maken in de klas; controleren middels toetsen gericht op het woordenaanbod.

Herhaling op diverse manieren is hierbij van wezenlijk belang. Ook het clusteren van nieuwe woorden (3 tot 5 hooguit per les) heb ik als waardevol ervaren. Denk hierbij aan de woordwebben als de woordtrap, woordkast, woordspin en woordparachute. (zie bijlage 9-10-11)

Bovenstaande suggesties zijn prima te combineren met de taalmethode Taaltrapeze. Deze werkwijze gaf mijn begeleidingsgroepje een enorme ondersteuning.

5.1.6 Deelvraag 6: “Wat is de meerwaarde van de reflecterende moedertaalmethode in relatie met woordenschatonderwijs?”

Bij deze methode wordt vooral uitgegaan van de zone van naaste ontwikkeling (Vygotskij, 1978); starten vanuit mogelijkheden van kinderen en daarbij hoge verwachtingen hebben. Het kind krijgt steeds meer te maken met formele en ook abstracte relaties. De woordenschat wordt dan nog meer verdiept (diepe woordenschat).

Door het woordenschatonderwijs af te stemmen op de leef- en belangstellingswereld van de leerlingen is de kans groter dat er een positief effect met betrekking tot de motivatie optreedt. Dit is juist zo belangrijk omdat het leren van taal voor kinderen met een taalontwikkelingsstoornis extra inspanning en inzet vraagt (van Uden, 1991).

Door het ‘vangen’ van woorden heb ik als begeleider de hele dag door de gelegenheid in interactie woorden te koppelen aan betekenissen. Voor de begeleider geldt dat deze van nature alert moet zijn deze gelegenheden bewust te benutten terwijl kinderen nieuwe taal soms bewust maar ook onbewust kunnen verwerken. Dit vangen van woorden heb ik verwerkt in een woordmuur. Op een gegeven moment gingen ook leerlingen mee woorden ‘vangen’ en gingen meer bewust om met ‘nieuwe woorden’. Kinderen kwamen zelf tot leren, een belangrijke meerwaarde vanuit de reflecterende moedertaalmethode!

5.2 “Hoe kan ik met behulp van woordenschatdidactieken en verschillende inzichten uit het ontwikkelingsgerichte onderwijs de woordenschat bij vier taalzwakke leerlingen binnen mijn groep vergroten?” (Eindconclusies)

- Nieuwe woorden aanleren, eventueel vanuit de methode, met behulp van het viertaktmodel van Verhallen heb ik als zeer waardevol ervaren.
- Gebruik netwerkopbouw, gebruik diverse woordwebben, oftewel gebruik van grafische modellen zijn van groot belang gebleken voor het onthouden van woorden. De kracht van het grafisch model zit in het feit dat leerlingen in één oogopslag zien hoe een aantal woorden met elkaar verbonden zijn. Hoe meer verbindingen een woord heeft binnen een semantisch netwerk, hoe groter de kans is dat dit tijdens lezen wordt geactiveerd. Wanneer een woord wordt geactiveerd, raakt een ander woord dat daarmee nauw verband houdt ook in een verhoogde toestand van activatie. Meestal zijn betekenis en woord geheel met elkaar versmolten, zodat er bij het horen of lezen van een woord meteen contact ontstaat met de betekenis. (Bouwers, van Goor, 1997)
- In interactie met de kinderen woorden selecteren en noteren op de woordmuur. De meeste woorden die we kennen, hebben we impliciet geleerd. In het onderwijs is expliciete instructie echter doorgaans wenselijker en effectiever. De leerlingen weten dan waar ze op moeten letten bij een woord. Dit wordt dan ook duidelijk via de zogenaamde woordmuur. Bij incidenteel verwerven vindt het leren plaats op grond van tegenkomen van een woord. Bij intentioneel verwerven is er een vooropgezette bedoeling van de leerkracht of vanuit de methode om het betreffende woord tegen te komen en aan te leren. Uit verschillende onderzoeken komt naar voren dat leerlingen veel meer baat hebben bij expliciete instructie dan bij impliciete instructie (Goossens, 2003).
- Door vele herhalingen en het toepassen van de woorden, worden de woorden opgeslagen in het mentale lexicon en kunnen woorden uit het geheugen worden gehaald.

Door extra begeleiding bij vier taalzwakke leerlingen met behulp van hierboven genoemde inzichten is een uitbreiding van de woordenschat bij mijn doelgroep aangetoond.

5.3 Aanbevelingen.

Aansluitend op 5.2 hierbij enkele aanbevelingen:

- Pas de viertakt toe in relatie met woorden vanuit Taaltrapeze (programmagericht), vooral tezamen met de woordwebben en met veel herhaling. Vang daarnaast de woorden vanuit Taaltrapeze (intentioneel) op in de woordenmuur (vanuit RMM). Deze woordenmuur wordt ook aangevuld met incidentele woorden. De woordenmuur wordt gecategoriseerd op spellingmoeilijkheden welke op onze school aan bod komen (vanuit Speciale Spellingbegeleiding).
- In de praktijk wil ik de taalzwakke kinderen die extra ondersteuning behoeven dit ook in het vervolg blijven geven middels hierboven gepropageerde werkwijzen. Hierbij uitgaande van de taalmethode dus. Het is daarbij de bedoeling dat de kinderen met de woordenschatlessen 1, 2, 3 en 7 per lessencyclus van zeven lessen meedoen, maar hierbij verlengde instructie krijgen met behulp van de modellen van Verhallen. De resterende lessen worden grotendeels vervangen door consolideeroefeningen. In deze lessen zitten namelijk vaak oefeningen die aanpassing vragen i.v.m. de moeilijkheidsgraad voor de taalzwakke leerlingen. Ook de klas kan hierin mee profiteren, aangezien nieuwe woorden gevangen zullen blijven worden door iedereen op de woordmuur. Deze werkwijze zorgt voor een taalrijke leeromgeving.
- In ieder geval is het belangrijk de verkregen resultaten en mijn conclusies te ventileren naar m'n naaste collega's, wellicht kan ik hierin een voorbeeld zijn. Verhallen spreekt in deze over het multiplier effect; het effect vermenigvuldigt zich als mensen samenwerken en een gemeenschappelijk doel nastreven (Van den Nulft, Verhallen, 2009). Woordenschatonderwijs is een zaak van een heel team. We moeten er van doordrongen zijn dat woordenschatonderwijs schoolsucces vergroot en leerresultaten verbetert.

- Kijk uit met overslaan van taallessen, wellicht komen dan bepaalde woorden te weinig aan bod.
- Bied bewust 20 à 25 woorden per week aan.
- Besteed veel aandacht aan het consolideren van woorden. Dit kan op diverse manieren plaatsvinden. Door vooral veel en op een gevarieerde manier woorden te herhalen, bleven mijn casusleerlingen gemotiveerd. Hiervoor wil ik het boek “Op Woordenjacht (2011)” aanbevelen, waarin wordt beschreven hoe op zinvolle wijze woordenschatroutines kunnen worden ingezet met gebruikmaking van grafische modellen en uiteenlopende coöperatieve werkvormen.
- Laat woorden vanaf de woordmuur regelmatig terug komen in bewuste woordenschatoefeningen en/of ook in dictees bij spelling.
- Geef gericht woordenschatonderwijs. Geef het een plaats op het lesrooster. Vul dit eventueel aan met een woordenschrift waarin moeilijke woorden en woordwebben worden genoteerd door de kinderen, aangevuld met eventuele plaatjes die bij enkele woorden horen.
- Veel lezen is erg stimulerend voor woordenschatontwikkeling. Stimuleer dus ook het plezier in lezen. Vooral informatieve boeken bevatten veel woordenschat.

HOOFDSTUK 6: Evaluatie onderzoek.

In dit hoofdstuk kijk ik naar mijzelf als Remedial Teacher tijdens mijn onderzoek door te reflecteren op mijn eerste verwachtingen, op mijn functioneren en handelen, op gedane opbrengsten en op mijn eigen leerproces.

6.1 Reflectie op verwachtingen.

In hoofdstuk 1 had ik bepaalde verwachtingen gesteld. Een voor mij belangrijke verwachting was dat ik een werkwijze zou vinden welke zou passen bij leerlingen die extra begeleiding nodig hebben op het gebied van woordenschat. Ik durf te stellen dat ik daar in geslaagd ben. (zie ook 5.3 aanbevelingen)

Daarnaast is op microniveau de woordenschat van mijn onderzoekskinderen verbeterd.

Op mesoniveau heb ik enkele collega's laten zien hoe mogelijkwerijs te handelen met taalzwakke kinderen, gericht op woordenschat.

Op macroniveau heb ik bij kunnen dragen aan inclusie op mijn school en succesvol woordenschatonderwijs in het algemeen.

Persoonlijk was ik bij aanvang van dit onderzoek overtuigd van de visie van Van Uden/OGO. Echter; of je nu werkt volgens de principes van OGO of programmagericht, dit kan beide kindgericht zijn. Onderzoeken (zie ook 5.1.2) hebben aangetoond gedoseerd om te gaan met 'uitgaan van interesses van kinderen', vooral bij taalzwakkere kinderen. De resultaten bij mijn onderzoek zijn ook niet significant beter dan bij het gebruik van de meer gestructureerde en meer programmagerichte Verhallen-didactiek.

6.2 Reflectie op mijn functioneren en handelen.

Hierbij ook deelvraag 7 beantwoordend: "Hoe beïnvloedt mijn onderzoek (theorie en praktijk) mijn functioneren als remedial teacher of als groepsleerkracht en wat heeft dit voor invloed op mijn handelen?"

Tijdens dit onderzoek heb ik door middel van ´de persoonlijke route` (Nulft van den, Verhallen, 2009) mijn leerproces kunnen volgen op het gebied van woordenschatonderwijs. Hieruit kwamen voor mij de volgende belangrijke punten naar voren:

Ik wil inzetten op woordenschatonderwijs, omdat ...

- Ik besef dat als kinderen in de les woorden niet begrijpen, ze de lesinhoud grotendeels missen.
- Juist de zwakkere kinderen stuklopen op woorden, en deze kinderen kan ik, door te werken aan woordenschat, gericht helpen.

Ik weet nu ...

- Hoe kinderen labelen, categoriseren en een netwerk van woorden opbouwen.
- Dat het bij woordenschatuitbreiding gaat om verbreding en verdieping, waardoor respectievelijk kwantiteit en kwaliteit van de woordkennis vergroot worden.
- Het verschil tussen intentioneel en incidenteel leren en hoe daarmee om te gaan.
- Dat ik moet voorbereiden, semantiseren, consolideren en controleren.
- Dat ik bij consolideren woorden veel en gevarieerd moet herhalen.
- Dat ik woorden niet los maar in clusters moet aanbieden, met het oog op netwerkopbouw.

Ik kan nu ...

- In grote lijnen woorden aanleren middels de uitjes van uitleggen, uitbeelden en uitbreiden.
- In grote lijnen woorden aanleren middels woordspin-woordparachute-woordkast of woordtrap.
- Een woordmuur maken. Deze is bijna niet meer weg te denken uit de klas. Aangeboden woorden hangen in passende structuren op de woordmuur.
- Passieve en actieve woordkennis van leerlingen controleren.
- Bij het consolideren veel, speels en gevarieerd herhalen, totdat de kinderen de woorden kennen.

Door ook eerst kritisch te kijken naar de taalmethode, kwam ik erachter dat principes van Verhallen veelal geïntegreerd zijn in de methode, maar niet altijd even stringent toegepast. De viertakt van Verhallen is geen methode, maar een gestructureerde

wijze van woordenschatuitbreiding, welke vrij eenvoudig binnen het lesprogramma in te passen is. Ook uit de vragenlijsten kon ik concluderen dat er een duidelijke vraag bestaat om differentiatie en begeleiding omtrent woordenschatonderwijs.

6.3 Reflectie op gedane opbrengsten.

Ik ben gaan inzien dat theorie en praktijk aan elkaar gekoppeld kunnen worden om op een verantwoorde wijze veranderingen teweeg te kunnen brengen.

Terugblikkend op mijn handelingsverlegenheid kan ik stellen dat ik woordenschat nu veel gerichter aanpak dan bij aanvang van dit onderzoek.

Wat me ook enorm heeft uitgedaagd is uiteindelijk het schrijven van mijn onderzoek, het doorlopen van het hele onderzoeksproces en het grondig analyseren van alle data en metingen. Een voor mij nieuwe werkwijze. Ik heb hierdoor ontdekt wat woordenschat betekent in de ontwikkeling van een kind en ben daardoor juist gedurende dit onderzoek er steeds enthousiaster voor geworden. Goed woordenschatonderwijs is mijn uitdaging geworden.

Wat voor mezelf een fijne werkwijze was, was het toepassen van de viertakt binnen de methode 'Taaltrapeze', aangevuld met het 'vangen van woorden' op de woordmuur. Dit is een stuk passie geworden bij mij.

6.4 Reflectie op mijn eigen leerproces.

Terwijl ik me bezig houd met leren van anderen, moet ik me ook bezig houden met m'n eigen leren. Ervaringen die ik opdoe in m'n eigen leerproces zie ik als voorwaarde om leerprocessen van anderen te coachen.

'If you can correct yourself, what problems would leadership for you? If you cannot correct yourself, however, what can you do about correcting others?' (Confucius)

Het bestuderen van theorie is voor mij als onderzoeker een goed leerpunt geweest. Kijkend naar de leerstijlen van Kolb kan ik stellen dat ik een accomodeerder ben (uitprobeerder). Wel heb ik door dit onderzoek geleerd om in de rol te kruipen van

assimileerder door theoretische achtergronden te bestuderen, de divergeerder door goed te kijken naar wat mijn handelingsverlegenheid was en de convergeerder door de geleerde theorieën ook in praktijk te brengen. Het bestuderen van theorie heeft bij mij bijgedragen aan het verbeteren van mijn handelen.

Ik ben als doener begonnen aan het onderzoek. Terugkijkend heb ik mijn onderzoek afgerond door ook te denken, te plannen en te bezinnen. Door mij bewust te worden van mijn leerstijl heb ik andere leerstijlen beter leren toepassen. Niet alleen het doen telt. Soms is het van belang stapjes terug te maken en plannen aan te passen, voordat er verder gelopen wordt.

Na het beantwoorden van enkele deelvragen, kon ik als doener aan het werk door de leerlingen te begeleiden tijdens mijn opgezette sessies (zie bijlage 8). Gedurende deze sessies was ikzelf continue aan het plannen, uitvoeren en evalueren. Hierdoor heb ik ook de leerstijl bezinnen kunnen toepassen.

Ik wil ook door mijn opgedane kennis gedurende dit onderzoek anderen bewust gaan maken van hun handelen in woordenschatonderwijs. De leerkracht doet ertoe!

Competenties vereisen niet alleen kennis en vaardigheden. Hiernaast fungeer je als mens en als mens heb je bepaalde attitudes die van groot belang kunnen zijn in bepaalde processen, zoals in een proces van aanpak woordenschatonderwijs.

Ik heb geprobeerd competenties die vooral aan bod kwamen gedurende dit veranderingsproces in schema te zetten (zie figuur 6) . Hierbij staan ook competenties waar ik al behoorlijk aan werk, maar nog als aandachtspunt voor mezelf beschouw (zie ook -).

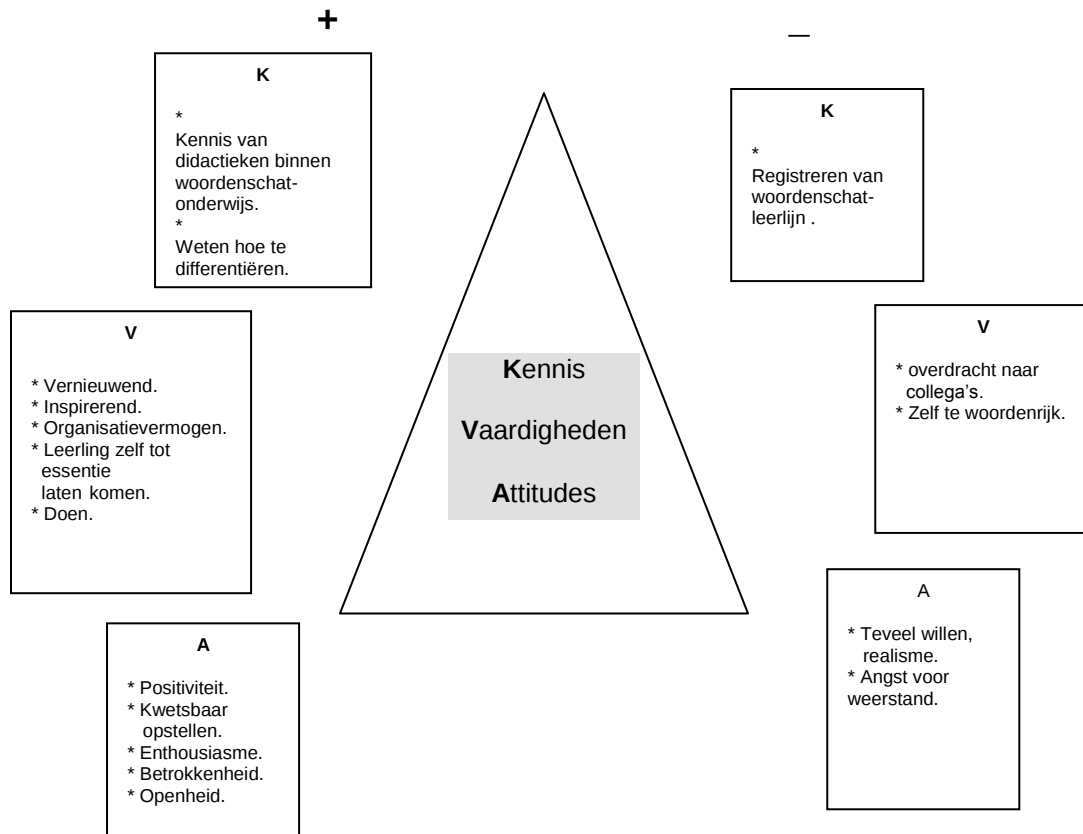
Ter aanvulling op onderstaand schema (figuur 6):

Ad K-; Een mogelijk aandachtspunt ter vervolg is om volgend schooljaar een woordenschatleerlijn te gaan registreren. Bijhouden welke woorden volgend schooljaar binnen mijn jaargroep aan bod komen.

Ad V-; Op dit moment zijn niet alle collega's op de hoogte van mijn onderzoek. Voor een aanvulling op goed woordenschatonderwijs wil ik resultaten uit dit onderzoek gaan ventileren naar meerdere collega's. Hierbij is het zaak duidelijk en bondig te zijn, voor mij zelf een nog belangrijk leerpunt.

Ad A-; Door mijn enthousiasme moet ik waken voor overenthousiaste. Vandaar de uitdaging realisme. Daar komt ook enige angst voor weerstand bij kijken, angst dat

mensen niet mee willen, wat dan ten koste zou kunnen gaan van mijn enthousiasme. Als mens wil ik graag waardering, maar ik moet er bewust van zijn dat mijn passie niet andermans passie hoeft te zijn.

Figuur 6: Inzet van verschillende competenties tijdens aanpak woordenschatonderwijs. (+ = wat goed ging, - = aandachtspunt voor mezelf)

Vanuit mijn enthousiasme wat ik heb verkregen met dit onderzoek, wil ik dit hoofdstuk eindigen met een citaat:

“Ga met woorden in de weer, en je zult ervaren dat investeren in woordenschatonderwijs dubbel en dwars de moeite waard is. Voor je leerlingen, je collega's en jezelf.

(van den Nulft & Verhallen, 2009, p. 210)

Nawoord

Woorden vangen, een onderzoek waar zeker nog vervolg aan gegeven gaat worden.

Ik ga in ieder geval verder met mijn 'ontdekte' werkwijze. Mijn taalzwakke kinderen hebben er sowieso baat bij, de rest van de groep pikt er ook waardevolle zaken van op en het doet mij als RT-er of als leerkracht ook goed!

Het onderwijs doet ertoe. Het is van groot belang dat je als leerkracht gericht bezig bent op woordenschat. Woordenschatonderwijs moet op maat worden gebracht. Op groepsniveau krijg je een laag rendement als je alle kinderen dezelfde woorden en dezelfde aandacht geeft. Op woordenschatonderwijs is het dan ook belangrijk te differentiëren.

Woordenschatonderwijs is belangrijk, dat heb ik dit jaar extra in leren zien.

Woordenschatonderwijs, ik vermoed een belangrijk speerpunt in de nabije toekomst!

Bedankt dat ik bovenstaande inzichten heb mogen ervaren.

Woorden van dank gaan hierbij dan ook zeker uit naar ...

- Yvonne, Romy en Kim, waarvan ik liefde en steun heb ontvangen, ook al had ik niet altijd tijd voor hen.
- Mijn onderzoeksleerlingen, voor hun enthousiasme en motivatie.
- Mijn klas, die hierbij goed meewerkte.
- Enkele nabije collega's op school, waar ik bij terecht kon wanneer nodig.
- Naaste familie en vrienden, waar ik te weinig tijd voor heb gehad.
- Docenten Fontys waar ik mee te maken heb gehad, voor hun opbouwende feedback, ondersteuning en nieuwe inzichten.
- Mijn studiegenoten, voor de vaak inspirerende opleidingsavonden.
- Mijn critical friends voor hun steun en het werpen van een kritische blik.

Met jullie hulp, support en feedback is het me gelukt om dit onderzoek met een goed gevoel af te ronden en heb ik mijn passie hierin kunnen vinden. Dank jullie wel!

Edwin Bakkum.

Juni 2011.

Literatuurlijst

Aarnoutse, C., & Kapinga, T. (2000). *Woordenschattest*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.

Aitchison, J. (2002). *Words in the mind. An introduction to the mental lexicon*. Oxford/Cambridge: Blackwell Publishers.

Beck, J.L., & Mc Keown, M.G., & Kucan, L. (2002). *Bringing words to life. Robust vocabulary instruction*. New York: Guilford Press.

Bouwers, H., & Goor, H. van (1997). *Problemen met begrijpend lezen*. Baarn: ThiemeMeulenhoff.

Duerings, J., & Linden, B. van der, & Schuurs, U., & Strating, H. (2011). *Op Woordenjacht. Creatief en effectief werken aan woordenschatuitbreiding*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

Essers, A. (2005). *Reflecterende taaldidactiek*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

Goossens, G. (2003). *Effecten van expliciete en impliciete instructiewijzen op taalleren: een experiment bij 11/12-jarige NT1- en NT2-leerders*. Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen, 70, 65-78.

Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

Hendriksen, J. (2009). *Cirkelen rond Kolb*. Amsterdam: Boom/Nelissen.

Huizenga, H. (2005). *Woordenschat; taal en didactiek*. Groningen / Houten: Wolters-Noordhoff.

Janssen-Vos, F. (1997). *Basisontwikkeling in de onderbouw*. Assen: van Gorcum.

Janssen-Vos, F. (2009). *Spel en ontwikkeling. Spelen en leren in de onderbouw*. Assen: van Gorcum.

Kallenberg, T., & Koster, B., & Onstenk, J., & Scheepsma, W. (2010). *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Baarn/Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

Kienstra, M. (2003). *Woordenschatontwikkeling. Werkwijzen voor groep 1-4 van de basisschool*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Mc Laughlin, B., & August, D., & Snow, C.E (2000). *Vocabulary knowledge and reading comprehension in English language learners. Final performance report*. Washington D.C.: Office of Educational research and improvement.

Nellestijn, B., & Peters, J., & Koster, G. (2008). *Uitgaan van verschillen. Ontwikkelingsgericht Onderwijs in het speciaal basisonderwijs*. Alkmaar – 's Hertogenbosch: De Activiteit.

Nulft, D. van den, & Verhallen, M. (2009). *Met woorden in de weer. Praktijkboek voor het basisonderwijs*. Bussum: Coutinho.

Rhoer, F. van de, Vermeer, A. (2005). *Woorden leren. Met succes werken aan relaties tussen woorden in het SBO*. JSW, 89, 6, 29-31.

Slot, M., & Koelewijn, A., & Pedologisch Instituut, afdeling van de CED-Groep Rotterdam (2005). *Implementatiehandleiding Taaltrapeze*. Baarn: Bekadidact.

Stoep, J. (2008). *Opportunities for early literacy development: Evidence for home and school support*. Apeldoorn: Garant.

Uden, A. van (1977). *A world of language for deaf children. A maternal reflective method*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger B.V.

Uden, A. van (1991). *Doven in gesprek. De Reflecterende Moedertaal Methode (R.M.M.) voor de opvoeding van dove kinderen*. Sint-Michielsgestel: Instituut voor Doven Sint-Michielsgestel.

Verhallen, M., & Schoonen, R., & Appel, R. (2001). *Verdiepen van woordkennis. Een empirische studie naar de effecten van een trainingsprogramma*. Pedagogische studiën, 78, 4, 239-255.

Verhallen, M., & Verhallen, S. (2001). *Woorden leren woorden onderwijzen. Handreiking voor leraren in het basis- en voortgezet onderwijs*. Hoevelaken: CPS.

Verhoeven, L. (1992). *Woordenschattoets 1*. Arnhem: CITO-groep.

Verhoeven, L. (1997). *Lezen met begrip*. Arnhem: CITO-groep.

Verhoeven, L., & Vermeer, A. (2001). *Taaltoets Alle Kinderen; groep 1 tot en met 4*. Arnhem: CITO-groep.

Verhoeven, L., & Vermeer, A. (2006). *Expliciet onderwijzen; dat is pas lang leve leren*. Van Horen Zeggen, 48, 10-18.

Vermeer, A. (2006). *Impliciet of expliciet woordenschatonderwijs bij eerste- en tweede-taalleerders*. WAP/symposium: NT2 Revisited.

Bijlage 1.

De viertakt van Verhallen (2009)

Binnen het basisonderwijs wordt in toenemende mate gewerkt aan woordenschatonderwijs met als didactisch hulpmiddel de viertakt (ook wel vierfasenmodel of vierslag genoemd). Hiervoor beschreven uitgangspunten zijn ook in de viertakt terug te vinden.

De viertakt bestaat uit vier fasen:

1. Voorbewerken (oriënteren).

Deze fase duurt over het algemeen kort. In enkele minuten neemt de leerkracht de tijd om de voorkennis van de leerlingen over het onderwerp te activeren. Er wordt een context gecreëerd waar later nieuwe begrippen en kennis aangehaakt kunnen worden.

2. Semantiseren (betekenis geven).

De leerkracht biedt nieuwe begrippen aan met behulp van de 'drie *uitjes*'; *uitleggen*, *uitbeelden* en *uitbreiden*. De betekenis van het woord of de woorden wordt verduidelijkt. Dit gebeurt in de context, waarin het woord aan de orde is.

3. Consolideren (inoefenen, inslijpen van betekenis).

De leerling raakt goed bekend met de betekenis van een nieuw woord. Uit onderzoek blijkt dat kinderen de betekenis van een woord pas goed kennen als ze veelvuldig met het woord in aanraking komen. Als je niet bewust werkt aan de uitbreiding van woordenschat, moet een kind het woord wel zestien keer tegenkomen, voordat het de betekenis van een woord kent. Als je heel gericht werkt aan de woordenschatontwikkeling (vrijwel alle methodes gaan uit van de viertakt), moet een woord nog zeven keer aan de orde komen voordat het kind het woord goed in zijn geheugen heeft opgeslagen (Verhallen en Verhallen, 2001). Huizenga doelt hier ook op bij één van zijn eisen voor goed woordenschatonderwijs; 'werk planmatig'.

Het consolideren moet op een gevarieerde en speelse manier gebeuren en de woorden moeten zichtbaar aanwezig zijn.

4. Controleren.

Het consolideren gaat door totdat alle kinderen de woorden hebben onthouden (totdat de nieuwe woorden een plek hebben gekregen in het netwerk van de woordenschat). Om te weten of het woordleerproces geslaagd is, ga je controleren. Zo weet je of de kinderen passief dan wel actief het woord hebben onthouden.

Je kunt op verschillende niveaus en manieren controleren of het kind het woord kent. Er kan controle plaatsvinden tijdens het consolideren door bijvoorbeeld gerichte observatie, maar er kan ook door middel van een toets controle plaatsvinden.

Bijlage 2.

Vragenlijsten Interne Begeleider, leerkracht, logopediste en onderzoeksleerlingen.

Vragenlijst intern begeleider omtrent woordenschatonderwijs op mijn school.

- Hoe ziet het woordenschatonderwijs er uit bij ons op school? Binnen de Wissel wordt vanuit de taalmethode Taaltrapeze veel aandacht geschonken aan woordenschat. Ook vanuit de logopedie heeft dit de aandacht. Wanneer kinderen op woordenschat uitvallen, kunnen zij binnen de logopedie extra behandeld worden. Vaak gebeurt dit via de DGM- methode en ook via extra ondersteuning taaltrapeze-groepjes. In de onderbouw wordt vanuit de methode taaltrapeze gewerkt met woordenschatalbums.
- Ben je tevreden over woordenschatonderwijs op onze school? En waarom? Sinds de invoering van de nieuwe methode heeft dit aspect meer aandacht gekregen. We zijn op de goede weg.
- Wanneer wordt er gesproken van een onvoldoende woordenschat? Bij de logopedie zijn er speciale testen voor de woordenschat. De TAK geeft volgens mij ook een beeld van de woordenschat.
- Zijn er handelingsplannen voor kinderen die uitvallen op woordenschat? Indien zo, hoe zien die eruit? Logopediehandelingsplannen, geen groepsplannen.
- Zou je het woordenschatonderwijs op onze school anders willen zien? Zoja, hoe dan? Nee
- Hoe wordt er gecontroleerd of leerlingen aangeboden woorden beheersen? In de herhalingslessen van taaltrapeze komen de nieuw aangeleerde woorden terug. Ook bij het terugkijken op de vorige les, wordt daarop ingegaan. In de toetsboeken van de methode is er voor dit onderdeel van taal ook aandacht.

Vragenlijst leerkracht omtrent woordenschatonderwijs op mijn school.

- Hoe wordt er gewerkt aan woordenschatontwikkeling in de middenbouw? Binnen de methode Taaltrapeze worden er per blok van 7 lessen, zeker 2 lessen besteedt aan woordenschatonderwijs. In een derde les (begrijpend leesles) komen ook nog enkele nieuwe woorden aan bod. Aangeboden woorden komen gedurende alle 7 lessen in verschillende taal oefeningen terug.
- Hoe worden er woorden geselecteerd?

Binnen de methode taaltrapeze wordt er gewerkt vanuit thema's. Nieuwe woorden sluiten aan bij desbetreffende thema's.

- Hoe worden nieuwe woorden aangeboden?
Per thema wordt gestart met een praatplaat. De eerste 2 lessen (per 7) zijn vooral gericht op woordenschat. Nieuwe woorden worden uitgelegd, zowel passief als actief. Vaak worden deze lessen verwerkt in powerpoints, zodat er ook veel visueel gemaakt kan worden.
- Worden woorden geclusterd met andere woorden?
Omdat de woorden thematisch aansluiten worden er clusters van woorden gemaakt. Woordnetten komen daarom hierbij regelmatig aan de orde.
- Worden nieuwe aangeboden woorden herhaald, hoe vaak en op welke manier?
Nieuwe woorden worden regelmatig herhaald. Niet alle nieuw aangeboden woorden echter even consistent.
- Hoe wordt er gecontroleerd of leerlingen aangeboden woorden beheersen?
D.m.v. een toets aan het eind van een thema. Ook bij de taal oefeningen is al snel te zien in hoeverre er bepaalde woorden beheerst worden.
- Wordt er gedifferentieerd tijdens het geven van de woordenschatlessen?
Een keer per week zijn er differentiatielessen. Verder wordt de methode nog te klassikaal behandeld.
- Worden kinderen die uitvallen bij deze oefeningen extra begeleid?
Enkele kinderen krijgen extra rt taal, lezen, spelling. Bij uitval in de lessen is er mogelijkheid tot extra instructie aan de instructietafel.
- Hoe zijn de resultaten van de leerlingen in de groep betreffende woordenschat?
Cito woordenschat:
A – 1
B – 1
C – 10
D – 4
E – 1

Vragenlijst logopediste omtrent woordenschatonderwijs op mijn school.

- Hoe ziet het woordenschatonderwijs er uit bij ons op school?
De logopedie probeert zoveel mogelijk aan te sluiten bij de methode Taaltrapeze. Dat houdt in dat wij bij het uitbreiden van de woordenschat

uitgaan van de woorden die aangeboden worden in de klas. Naast allerlei spelletjes en oefeningen rondom de woorden bij de individuele behandelingen, begeleiden wij ook “groepjes taaltrapeze”. Dit zijn vaak groepjes “taalarme” kinderen, bij wie thematisch de taalvaardigheid gestimuleerd wordt op gebied van woordenschat, taaldenken (begrip) en grammatica (zinsbouw en morfologie). Hierbij worden de woorden volgens de 5-tact van Taaltrapeze behandeld: voorbereiden, uitspreken, semantiseren, consolideren, controleren.

Daarnaast gebruiken we bij de jongere kinderen ook de seizoenen en de jaarlijks terugkerende feestdagen als thema voor uitbreiding van woordenschat.

- Ben je tevreden over woordenschatonderwijs op onze school? En waarom? Ja. Sinds we “Taaltrapeze” hebben ingevoerd op onze school, wordt er veel gericht en systematischer gewerkt aan woordenschatonderwijs. Bovendien is het voor ons logopedisten veel gemakkelijker geworden om onze behandeling af te stemmen op de thema’s in de klas.
- Wanneer wordt er gesproken van een onvoldoende woordenschat? Vanuit de logopedie kijken we naar de leeftijd en het totaal IQ van het kind. Als een kind op de woordenschattest overeenkomstig het IQ presteert, is de woordenschat voldoende. Als de woordenschat duidelijk lager scoort dan het IQ, is er een onvoldoende woordenschat. Er wordt een uitzondering gemaakt voor kinderen met hele lage intelligentiescores: bij deze kinderen wordt gestreefd naar voldoende aansluiting bij de klas.
- Zijn er handelingsplannen voor kinderen die uitvallen op woordenschat? Indien zo, hoe zien die eruit? Vanuit de logopedie worden er geen specifieke handelingsplannen voor woordenschat gemaakt. De kinderen die bij ons komen vallen op meerdere gebieden uit, vaak op taalvorm, -inhoud en -gebruik. Daarnaast kunnen er nog specifieke problemen zijn op gebied van articulatie, auditieve verwerking of mondgewoonten. Alle aandachtspunten worden verwerkt in het handelingsplan, en er worden prioriteiten gesteld.
- Zou je het woordenschatonderwijs op onze school anders willen zien? Zoja, hoe dan? In het meest ideale geval zou het woordenschatonderwijs nog beter afgestemd kunnen worden op de behoeften van ieder kind. Nu krijgen kinderen in de klas allemaal dezelfde woorden aangeboden terwijl sommige kinderen meer uitdaging kunnen gebruiken en het voor andere kinderen moeilijk is. Binnen de logopedie proberen we zoveel mogelijk af te stemmen op de mogelijkheden en interesses van het kind.

- Hoe wordt er gecontroleerd of leerlingen aangeboden woorden beheersen? Binnen de logopediebehandelingen worden woorden regelmatig herhaald en na een tijdje teruggepakt. Dit zit ook in de methode “Taaltrapeze” verweven. Er zijn ook toetsen van Taaltrapeze die binnen de groepen kunnen worden afgenomen.
Vanuit de logopedie hebben wij methode onafhankelijke testen die de actieve en passieve woordenschat meten.

Vragenlijst onderzoeksleerlingen omtrent woordenschatonderwijs op mijn school.

Uit de vragenlijsten van mijn casusleerlingen kan ik de volgende belangrijke punten halen:

	Ervaringen met methode ‘Taaltrapeze’	Waar heeft men vooral moeite mee?	Wat als prettig ervaren bij deze lessen?	Aandachtspunten.
Leerling 1	Leuke methode, makkelijker dan methode vorige school.	Moeite met onthouden van vooral lange aangeboden woorden.	Woordenmuur, plaatjes erbij is erg fijn.	Woorden moeten vaak worden herhaald, dan kan ze het beter onthouden.
Leerling 2	Moeilijk.	Vooraf sommige woorden en letters.	Woordjes vanuit de methode.	Wil graag extra huiswerk.
Leerling 3	Leuk en moeilijk.	Onthouden van aangeboden woordjes.	Woordenmuur, plaatjes erbij en het vele herhalen van de woorden.	Visueel maken van de woorden + in verschillende situaties herhalen.
Leerling 4	Soms makkelijk en soms ook saai.	Het leren zelf + het zelf uitleggen van moeilijke woorden.	Aanbod vanuit Taaltrapeze wordt als prettig ervaren.	Vanuit Taaltrapeze is een fijn aanbod van woorden.

Figuur bijlage 2: Leerlingen geven aan wat ze prettig en minder prettig vinden aan de methode ‘Taaltrapeze’.

Bijlage 3.

Analyse taalmethode 'Taaltrapeze' in relatie met woordenschatdidactiek.

Taaltrapeze is een geïntegreerde, thematische methode taal en begrijpend lezen voor S(B)O die is toegesneden op de behoeften en belevingswereld van zorgleerlingen, bestaande uit zeven delen.

Deel 1 is bestemd voor de oudste kleuters (5/6 jaar). De delen 2 en 3 zijn bestemd voor de onderbouw (6/7/8 jaar), de delen 4 en 5 zijn bestemd voor de middenbouw (9/10/11 jaar) en de bovenbouwdelen 6 en 7 voor leerlingen van 11/12/13 jaar. In de delen 6 en 7 wordt ook aandacht besteed aan 'oriëntatie op jezelf en de wereld' en aan beroepen die voor zorgleerlingen haalbaar zijn. Zowel de mondelinge als de schriftelijke taalvaardigheden krijgen aandacht, evenals begrijpend lezen en taalbeschouwing.

De lessen in *Taaltrapeze* gaan uit van functioneel taalgebruik. Leerlingen worden niet alleen gestimuleerd de taal te leren, maar deze ook daadwerkelijk te gebruiken.

Omdat interactie belangrijk is in de methode zijn in de lessen coöperatieve werkvormen opgenomen, zoals met elkaar of met de leerkracht overleggen en in twee- of in viertallen werken. Daarnaast leren de leerlingen ook zelfstandig te werken, interactief te leren en taakgericht te werken. *Taaltrapeze* combineert het directe en het authentieke instructiemodel tot één lesmodel.

Woordenschatdidactiek.

Voor het leren van nieuwe woorden is de viertakt van Verhallen uitgebreid met een extra fase, namelijk 'uitspreken'. De fasen in *Taaltrapeze* zijn dan ook vertaald in een vijftakt: voorbereiden, semantiseren, uitspreken, consolideren, controleren. De stap 'uitspreken' is toegevoegd omdat veel leerlingen in het s(b)o moeite hebben met het goed uitspreken van een woord. Ook helpt uitspreken van een woord bij het beter onthouden van een nieuw woord. Vanaf deel 4 van *Taaltrapeze* worden woorden niet langer afzonderlijk afgebeeld. Met behulp van de zogenaamde semantiseringsplaten worden de woorden op verschillende manieren aangeboden. De volgende semantiseringsplaten zijn daarvoor ontwikkeld:

Het Woordnet (vergelijkbaar met woordspin van Verhallen)

Bij het woordnet leren de leerlingen associëren. Ze leren waarom een woord bij een thema past. In de kern staat de titel van het thema, een kernwoord of een contextwoord. Het aantal woorden rondom de kern is variabel. Er is altijd een lege plaats waarop de leerkracht een aanvulling kan geven met een klassikaal besproken ander woord.

De Woordtrapeze (vergelijkbaar met woordspin en woordparaplu van Verhallen)

Met de woordtrapeze leren de leerlingen relaties leggen tussen woorden. Met de woordtrapeze leren leerlingen hoe woorden zich tot elkaar verhouden. Bijvoorbeeld: Je kunt een onderverdeling van vervoermiddelen maken in fietsen en auto's. De fietsen en auto's zijn vervolgens opnieuw onder te verdelen, bijvoorbeeld in racefietsen en crossfietsen, respectievelijk in raceauto's en vrachtauto's.

De Woordwagen (vergelijkbaar met woordparaplu van Verhallen)

Met de woordwagen leren de leerlingen woorden ordenen op specifieke eigenschappen. De leerlingen vergelijken begrippen met elkaar en leren deze omschrijven. Het aantal woordwagens kan verschillen.

Het Woordkoord (vergelijkbaar met woordtrap van Verhallen)

Door gebruik te maken van het woordkoord leren de leerlingen woorden te begrijpen

in de context van een logische opéénvolging in tijd of gradatie. De kernwoorden worden uitgelegd aan de hand van een context van het woordkoord.

De Woordgoochelaar

Met de woordgoochelaar leren de leerlingen woordbetekenissen afleiden door een woordvormingregel toe te passen. Bijvoorbeeld: De leerlingen hebben geleerd hoe je een meervoudsvorm van een woord kunt maken met 'en'. Met gegeven woorden gaan de leerlingen meervouden maken.

De Woordfolder

Met de woordfolder leren de leerlingen betekenissen van woorden doordat de betekenis wordt verduidelijkt en uitgelegd door een definitiezin, een contextzin en een illustratie. Bijvoorbeeld: Het seizoen: Een seizoen is een deel van het jaar. Een jaar heeft vier seizoenen: de lente, de zomer, de herfst en de winter.

Bijlage 4.

Resultaten Cito Woordenschat november 2010, Cito Lezen met begrip januari 2011, Woordenschattest Aarnoutse maart 2011 en Cito Woordenschat april 2011.

Cito 'Woordenschat 1 E4'			
Naam	Toetsscores	Niveaubepaling volgens Cito	Datum afname
Leerling 1	Toetsscore 39	Niveau D	November 2010
Leerling 2	Toetsscore 41	Niveau D	November 2010
Leerling 3	Toetsscore 35	Niveau E	November 2010
Leerling 4	Toetsscore 30	Niveau E	November 2010

Figuur 1 bijlage 4: Uitslag Cito woordenschat 1, november 2010.

Cito 'Lezen met begrip'								
Naam	DL	Welke Cito versie?	Datum afname	Onderscheid betekenis / verwijsrelaties	Toets-score	Leerrendement	Score in DLE	Niveaubepaling
Leerling 1	DL 35	E3	17-01-2011	Betekenis relaties.	19	26%	Dle 9	Niveau C
				Verwijs relaties	11	14%	Dle 5	Niveau D
Leerling 2	DL 35	M4	17-01-2011	Betekenis relaties.	25	43%	Dle 15	Niveau C
				Verwijs relaties	20	40%	Dle 14	Niveau C
Leerling 3	DL 35	M4	17-01-2011	Betekenis relaties.	24	40%	Dle 14	Niveau C
				Verwijs relaties	21	46%	Dle 16	Niveau B
Leerling 4	DL 35	M4	17-01-2011	Betekenis relaties.	24	40%	Dle 14	Niveau C
				Verwijs relaties	15	20%	Dle 7	Niveau D

Figuur 2 bijlage 4: Uitslag Cito lezen met begrip, januari 2011.

'Woordenschattest' Aarnoutse.			
Naam	Toetsscore	Score in Dle	Datum afname
Leerling 1	Toetsscore 8	Dle 13	Maart 2011
Leerling 2	Toetsscore 14	Dle 26	Maart 2011
Leerling 3	Toetsscore 10	Dle 18	Maart 2011
Leerling 4	Toetsscore 9	Dle 15	Maart 2011

Figuur 3 bijlage 4: Uitslag woordenschattest Aarnoutse, maart 2011.

Cito 'Woordenschat 1 E4'			
Naam	Toetsscores	Niveaubepaling volgens Cito	Datum afname
Leerling 1	Toetsscore 37	Niveau D	April 2011
Leerling 2	Toetsscore 46	Niveau B	April 2011
Leerling 3	Toetsscore 39	Niveau D	April 2011
Leerling 4	Toetsscore 30	Niveau E	April 2011

Figuur 4 bijlage 4: Uitslag Cito woordenschat 1, april 2011.

Bijlage 5. Uitslag woordenschattoetsen Taaltrapeze.

Naam	Instap thema 4	Controle thema 4	Instap thema 5	Controle thema 5	Instap thema 6	Controle thema 6
Leerling 1	3	3	0	7	3	15
Leerling 2	2	11	5	11	5	15
Leerling 3	4	14	3	9	3	16
Leerling 4	7	11	5	16	6	16
RvdB	3	10	2	21	6	16
KD	6	14	4	13	5	11
TvD	7	12	4	16	2	13
MG	2	11	2	8	0	14
KH	8	14	2	9	5	11
HM	4	8	2	10	5	13
JM	3	11	1	7	1	11
LvdO	5	14	3	12	5	18
SP	9	14	7	17	7	21
RR	5	14	2	7	3	17
RS	5	14	4	16	7	8
JV	6	5	2	7	0	4
TW	7	13	2	15	4	10

Figuur 1 bijlage 5: Uitslag woordenschattoetsen Taaltrapeze – januari-februari-maart- april 2011 (aantal goed van de 22 woorden)

Bijlage 6.

Resultaten passieve woordenschattoets thema 6.

Namen	Aanvang thema 6	Einde thema 6
Leerling 1	Toetsscore 8	Toetsscore 11
Leerling 2	Toetsscore 6	Toetsscore 13
Leerling 3	Toetsscore 10	Toetsscore 12
Leerling 4	Toetsscore 11	Toetsscore 13

Figuur 1 bijlage 6: Uitslag passieve woordenschattoetsen Taaltrapeze bij aanvang en afsluiting thema 6 (aantal goed van de 13 plaatjes)

Bijlage 7.

Handelingsplan Woordenschat gedurende onderzoeksperiode.

HANDELINGSPLAN WOORDENSCHAT	Groep M2 SBO	Door leerkracht, tevens RT.	Sessies 23
Naam: Leerling 1,2,3,4	DL 36	Leergebied: Woordenschat	Begin- en einddatum 14-03-2011 / 29-04-2011
Omschrijving van het probleem: - Deze leerlingen hebben een onvoldoende woordenschat. Op Cito 'woordenschattoets 1' E4, Cito 'lezen met begrip' E3 en M4, 'Woordenschattest Aarnoutse' (Aarnoutse en Kapinga), TAK (Taaltoets Alle Kinderen) scoren ze leerling 1,2 en 4 onvoldoende. Leerling 3 scoort over het algemeen matig. Voor een verfijning van deze scores wil ik verwijzen naar hoofdstuk 4 van het meesterstuk. - Ook uit afgenomen woordenschattoetsen aansluitend bij behandelde thema's zijn de woorden onvoldoende geconsolideerd.			
Omschrijving van de hulpvraag: - "Hoe kan ik met behulp van woordenschatdidactiek en inzichten uit het huidige ontwikkelingsgerichte onderwijs de woordenschat bij vier taalzwakke leerlingen binnen mijn groep vergroten?"			
Doelen voor de komende zeven weken (korte termijn): - De 4 leerlingen consolideren de themawoorden die horen bij thema 6 van de methode Taaltrapeze, zodat zij aan het einde van het thema (na de eerste vier weken van deze periode) de woorden passief en actief beheersen. - Achtereenvolgens kiezen deze 4 leerlingen zelf een thema, zoeken daar samen met de leerkracht nieuwe woorden bij en gaan deze ook achtereenvolgens consolideren. - De leerlingen consolideren deze woorden ongeveer vier keer per week ongeveer 30 minuten binnen de eigen groep. - Voor het consolideren worden de schema's van Verhallen (woordweb, woordparaplu, woordkast, woordtrap) gebruikt en er komt een woordmuur in de klas. - De drie werkwijzen (reguliere werkwijze met de taalmethode; idem maar extra aangevuld met suggesties uit Verhallen; werkwijze waarbij van de methode wordt afgestapt) worden vergeleken op haalbaarheid en op functionaliteit.			
Doelen voor lange termijn: - Aantonen dat extra begeleiding in de eigen groep mogelijk is en met duidelijk			

resultaat.

- De best werkbare werkwijze hieruit ventileren en voortaan toepassen bij de taalzwakke kinderen in de groep.

Inhoud:

- Gedurende de eerste vier weken wordt er gewerkt met als basis de woorden uit de taalmethode Taaltrapeze thema 6 'Wat een mop'. Deze woorden worden geconsolideerd middels verschillende oefeningen en samen met de leerlingen gerubriceerd.
- De woorden worden verwerkt op een woordmuur en op verschillende consolideerschema's. De woordmuur vormt de rode draad gedurende deze 7 weken.
- Gedurende de laatste drie weken wordt er gewerkt met een zelf gekozen thema van de kinderen, waarbij geen methode aan te pas komt. Met uitgekozen woorden worden verschillende consolideeroefeningen gedaan.

Instructie- en begeleidingsmethodieken:

- Woorden met elkaar bespreken vanuit theorie van Verhallen.
- Woorden met elkaar bespreken vanuit theorie van Van Uden.
- Woorden rubriceren in schema's en op woordmuur.
- Aangeboden woorden worden op diverse manieren aangeboden en komen in ieder geval 7 keer aan bod per woord.

Middelen:

- Schema's om woorden te rubriceren en visueel te maken voor de kinderen, zo mogelijk ook ondersteund met plaatjes/foto's die aansluiten bij aangeboden woorden.
- Grote woordenmuur.
- Werksuggesties vanuit "Met woorden in de weer" (van der Nulft, Verhallen, 1999).
- Werksuggesties vanuit RMM-methode. (vanuit observatie 'De Taalbrug')
- Stappenkaart woorden beschrijven. (Vanuit Zuidvallei)
- Woordkaarten maken en Taaltopper om woorden te consolideren (spel bij methode Taaltrapeze alwaar verschillende woordspelletjes mee mogelijk zijn).
- Consolideeroefeningen, zie ook:
www.taalpilots.nl/implementatiekoffer/kwaliteitskaarten

Organisatie:

- Op maandag en dinsdag werkt de leerkracht /RT-er tijdens de taallessen met de vier kinderen (taallessen aan de klas wordt dan gegeven door stagiaire) gedurende de

	zeven weken. - Op donderdag en vrijdag werkt de leerkracht /RT-er met de vier kinderen gedurende de zeven weken gedurende de laatste 25 minuten van een taalles. De taallessen bij de hele klas is er dan organisatorisch op afgestemd dat deze ruimte gecreëerd kan worden. Dit vraagt dan om een gedifferentieerde organisatie in de klas. Tijdens de instructie aan de klas hebben de vier betreffende kinderen opdrachten gekregen waar ze zelfstandig mee aan de slag kunnen. - Achterin de klas hangt aan de muur een grote woordenmuur. Hierop worden behandelde woorden gevangen en ook terloopse nieuwe woorden gedurende een schooldag. Belangrijk is wel om opgeschreven woorden te consolideren, dus regelmatig terug te laten komen. Sowieso gebeurt dit ook tijdens de spellinglessen. Evaluatie: - Procesmatige vooruitgang bijhouden en zo nodig bijstellen van het handelingsplan. - Tussentijdse actieve en passieve toets aansluitend op thema 6 Taaltrapeze. - Aan het eind een actieve en passieve toets aansluitend op het gekozen thema van de kinderen. - Cito woordenschat afnemen (eind april) en resultaten vergelijken met Cito woordenschat van november jl. - Conclusies trekken n.a.v. verschillende werkwijzen, beheersing en resultaten.

Bijlage 8.

23 Sessies woordenschat gedurende onderzoeksperiode.

Sessie 1

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 14-03-2011

Doel:

De kinderen weten waarom we de komende weken met elkaar werken.
Semantiseren van nieuwe woorden.

Werkwijze:

- Passieve en actieve instaptoets thema 6 Taaltrapeze.
- Voorbewerken les 1 week 1. Inventariseren voorkennis.
- Woorden uitleggen n.a.v. context leerlingenboek.
- Woorden categoriseren op woordmuur.

Evaluatie:

De leerlingen gaven aan het prettig te vinden om zo samen te werken in een klein groepje.
Ze vonden het ook fijn om zo vaak aan de beurt te zijn met het beschrijven van woordjes.

Sessie 2

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 15-03-2011

Doel: Semantiseren van nieuwe woorden.

Werkwijze:

- Voorbewerken les 2 week 1.
- Woorden uitleggen n.a.v. context werkboek.
- Woorden categoriseren op woordmuur.

Evaluatie:

De leerlingen gaven aan het prettig te vinden om de nieuwe woorden op de grote woordmuur terug te kunnen zien.

Sessie 3

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 17-03-2011

Doel: Semantiseren van nieuwe woorden.

Werkwijze:

- Voorbewerken les 3 week 1.
- Woorden uitleggen n.a.v. context leerlingenboek.
- Woorden categoriseren op woordmuur.

Evaluatie:

De leerlingen gaven aan het prettig te vinden om de nieuwe woorden op de grote

woordmuur terug te kunnen zien.

Sessie 4

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 18-03-2011

Doel: Consolideren van aangeboden woorden.

Werkwijze: Aanbieden woorden worden herhaald middels het spel 'Taaltopper'.

Evaluatie: De leerlingen vinden dit een leuk spel om te doen, tevens erg leerzaam.

Sessie 5

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 21-03-2011

Doel: Consolideren van aangeboden woorden.

Werkwijze: Woorden aangeboden in sessie 1,2 en 3 worden zichtbaar in hiërarchie gebracht op grote vellen papier middels woordwebben, woordparachutes, woordkast en een woordtrap (zie ook Verhallen, 1999).

De leerlingen nemen deze schema's ook over in een nieuw eigen woordenschriftje.

Evaluatie: De hiërarchie in behandelde woorden werd op deze manier veel duidelijker. Dit gaf de kinderen overzicht (en mij als leerkracht/RT-er ook).

Sessie 6

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 22-03-2011

Doel: Consolideren van aangeboden woorden.

Werkwijze:

Allereerst worden de rubrieken van sessie 5 herhaald.

Spel 'Raad mijn woord'; een kind neemt een voorwerp in gedachten. De andere kinderen mogen daar vragen over stellen en raden welk woord het is. Er mag alleen met ja of nee geantwoord worden.

Oefeningen van les 7 uit Taaltrapeze bespreken + maken.

Evaluatie: Bij 'Raad mijn woord' hielpen de kinderen elkaar. Dit was in eerste instantie erg moeilijk voor hun. Samen kwamen ze er beter uit.

Sessie 7

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 24-03-2011

Doel: Semantiseren van nieuwe woorden.

Werkwijze:

- Voorbewerken les 1 week 2. Inventariseren voorkennis.

- Woorden uitleggen n.a.v. context leerlingenboek.

- Woorden categoriseren op woordmuur + woordweb/woordparachute/ woordkast/woordtrap.

Evaluatie:

De kinderen vinden het fijn om de woorden te rubriceren in hiërarchie, dat gaf hun meer duidelijkheid.

Sessie 8
Woordenschat
Leerling 1,2,3,4.
Datum: 25-03-2011

Doel: Semantiseren van nieuwe woorden.
Werkwijze: - Voorbewerken les 2 week 2. Inventariseren voorkennis. - Woorden uitleggen n.a.v. context leerlingenboek. - Woorden categoriseren op woordmuur + woordweb/woordparachute/ woordkast/woordtrap.
Evaluatie: De kinderen vinden het fijn om de woorden te rubriceren in hiërarchie, dat gaf hun meer duidelijkheid.

Sessie 9
Woordenschat
Leerling 1,2,3,4.
Datum: 28-03-2011

Doel: Semantiseren van nieuwe woorden.
Werkwijze: - Voorbewerken les 3 week 2. Inventariseren voorkennis. - Woorden uitleggen n.a.v. context leerlingenboek. - Woorden categoriseren op woordmuur + woordweb/woordparachute/ woordkast/woordtrap.
Evaluatie: De kinderen vinden het fijn om de woorden te rubriceren in hiërarchie, dat gaf hun meer duidelijkheid. Deze les vonden ze vrij moeilijk.

Sessie 10
Woordenschat
Leerling 1,2,3,4.
Datum: 29-03-2011

Doel: Consolideren van aangeboden woorden.
Werkwijze: Aangeboden woorden worden herhaald middels het spel 'Taaltopper'.
Evaluatie: De leerlingen vinden dit een leuk spel om te doen, tevens erg leerzaam.

Sessie 11
Woordenschat
Leerling 1,2,3,4.
Datum: 31-03-2011

Doel: Consolideren van aangeboden woorden.
Werkwijze: Allereerst worden de rubrieken van sessie 7-8-9 herhaald. Samen met de kinderen een woordnet maken 'beroepen in de schouwburg' . Spel 'Galgje' ; Galgje met woorden uit sessie 7-8-9. Bespreken taal oefeningen les 7 Taaltrapeze.
Evaluatie:

Spelletje galgje ging vrij goed. Oefeningen bespreken van les 7 ging nog erg moeizaam.

Sessie 12

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 04-04-2011

Doel: Semantiseren van nieuwe woorden.

Werkwijze:

- Voorbewerken les 1 week 3. Inventariseren voorkennis.
- Woorden uitleggen n.a.v. context leerlingenboek.
- Woorden categoriseren op woordmuur + woordweb/woordparachute/woordkast/woordtrap.

Evaluatie:

De kinderen vinden het fijn om de woorden te rubriceren in hiërarchie, dat gaf hun meer duidelijkheid.

Sessie 13

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 05-04-2011

Doel: Semantiseren van nieuwe woorden.

Werkwijze:

- Voorbewerken les 2 week 3. Inventariseren voorkennis.
- Woorden uitleggen n.a.v. context leerlingenboek.
- Woorden categoriseren op woordmuur + woordweb/woordparachute/woordkast/woordtrap.

Evaluatie:

De kinderen vinden het fijn om de woorden te rubriceren in hiërarchie, dat gaf hun meer duidelijkheid.

Sessie 14

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 08-04-2011

Doel: Controleren van aangeboden woorden.

Werkwijze:

Passieve en actieve controle-toets gericht op woorden uit thema 6.

Evaluatie:

Geweldig resultaat. Zelfs gemiddeld beter resultaat dan de gemene deler van de rest van de klas. (zie ook hoofdstuk 4 Meesterstuk)

Sessie 15

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 11-04-2011

Doel: Inventariseren voorkennis en interesses van deze leerlingen en gezamenlijk een thema kiezen.

Werkwijze: De leerlingen hebben gekozen voor een onderwerp wat hun enorm boeide; een 12 jarig meisje dat een baby heeft gekregen (nog vrij hot news). Hierover hebben we verschillende berichten gezocht op internet, filmpjes van bekeken en enkele berichten samen gelezen. Hier hebben we een tekst uitgekozen welke de volgende les terug zal komen.

Evaluatie: Ik vond het een moeilijk onderwerp, aangezien er woorden aan bod komen welke moeilijk zijn om over te praten, zoals incest (moeilijk woord op abstractieniveau) en machtsmisbruik (moeilijk woord op abstractieniveau + op concreet niveau). De kinderen waren er echter vol mee. Dus een onderwerp wat echt leeft.

Sessie 16

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 12-04-2011

Doel: Semantiseren van nieuwe woorden.

Werkwijze:

De gekozen tekst wordt samen gelezen. De leerlingen krijgen de opdracht hier de moeilijke woorden uit te arceren. Deze woorden worden daarna uitgelegd, uitgebeeld (middels plaatjes vooral) en uitgebreid. (Verhallen; uitleggen – uitbeelden – uitbreiden) Het uitbreiden van deze woorden gaat middels o.a. de woordkast en de woordtrap, andere woorden worden daarbij aangevuld en in een hiërarchisch verband met elkaar gebracht.

Achtereenvolgens: Woorden categoriseren op woordmuur + woordweb / woordparachute/woordkast/woordtrap.

Evaluatie:

Wellicht wat veel woorden tegelijk, maar met grote betrokkenheid. Kinderen waren enthousiast. Belangrijk hierna is het veel herhalen van deze woorden. Het uitbreiden middels de woordkast en woordtrap heb ik in deze sessie als zeer waardevol ervaren.

Sessie 17

Woordenschat

Leerling 1,2,3,4.

Datum: 14-04-2011

Doel: Consolidëren van nieuwe woorden + mogelijkerwijs nog het een en ander semantiseren.

Werkwijze: Woorden vanuit sessie 16 worden samen met de leerlingen gerubriceerd op de woordenmuur. Ze mogen daarbij zelf aangeven waar de woorden het beste passen. Achtereenvolgens krijgen de leerlingen een woordzoeker (een puzzel waarin deze woorden zitten) waarin de nieuwe woorden verstopt zitten. Deze mogen ze maken waaruit een bepaalde uitkomst komt wat ook weer te maken heeft met het thema.

Evaluatie:

- Rubriceren op woordenmuur; met veel betrokkenheid.
- Woordzoeker; Goede oefening, spelenderwijs consolideren, de leerlingen doen dit graag (puzzelen).

Sessie 18
Woordenschat
Leerling 1,2,3,4.
Datum: 15-04-2011

Doel: Consolideren van aangeboden woorden.
Werkwijze: De woordpuzzel van sessie 17 wordt eerst samen geëvalueerd. De leerlingen mogen met elkaar een eigen Taaltopperspel maken en dit spel met elkaar spelen. Achtereenvolgens krijgen ze de opdracht met enkele van deze woorden goede zinnen te maken.
Evaluatie: Taaltopper blijft ook hierbij een goede consolideeroefening. Vooral het zelf maken van Taaltopperkaartjes zorgde voor een grote betrokkenheid.

Sessie 19
Woordenschat
Leerling 1,2,3,4.
Datum: 18-04-2011

Doel: Semantiseren van enkele nieuwe woorden en consolideren van aangeboden woorden sessie 15-16-17-18.
Werkwijze: Binnen dit thema worden mogelijke nieuwe woorden besproken en aangevuld op woordmuur en Verhallenschema's. De kinderen krijgen ook een woordendictee met zo nu en dan ook de vraag wat het betekent. De kinderen mogen spelen met hun zelfgemaakte Taaltopper van sessie 18.
Evaluatie: N.a.v. een krantenbericht rondom dit onderwerp werden enkele nieuwe woorden besproken. Ondanks de moeilijke woorden zijn ze hier graag mee bezig. Vantevoren kwamen ze zelfs vragen of ik weer met hen zou gaan werken met taal. De leerlingen tonen een grote betrokkenheid. Dit geeft mij als RT-er ook plezier en betrokkenheid om hiermee verder te gaan. Ook het vervolg van Taaltopper was een groot succes. Hier vroegen ze ook zelf om.

Sessie 20
Woordenschat
Leerling 1,2,3,4.
Datum: 19-04-2011

Doel: Consolideren van aangeboden woorden.
Werkwijze: Allereerst worden de rubrieken van sessie 16 herhaald. Spel 'Raad mijn woord'; een kind neemt een voorwerp in gedachten. De andere kinderen mogen daar vragen over stellen en raden welk woord het is. Er mag alleen met ja of nee geantwoord worden. Bij tijd over mogen ze verder met hun zelfgemaakte Taaltopperspel.
Evaluatie: 'Raad mijn woord' was ondanks de moeilijker woorden minder moeilijk dan in het begin van deze sessies, ook omdat de leerlingen nu meer bekend zijn met deze werkwijze.

Sessie 21
Woordenschat
Leerling 1,2,3,4.
Datum: 21-04-2011

Doel: Consolideren van aangeboden woorden.
Werkwijze: De leerlingen kiezen samen met de RT-er woorden uit die te gebruiken zijn in een memory. Achtereenvolgens mogen ze zelf deze memory samenstellen (plaatjes bij bijbehorende woordjes zoeken via internet, uitprinten, uitknippen, op kaartjes plakken en duo's maken middels het geschreven woord). Dit vraagt ook om nauwe samenwerking. Indien mogelijk mogen ze hun memory spelen met elkaar.
Evaluatie: Helaas is deze activiteit komen te vervallen door een excursie.

Sessie 22
Woordenschat
Leerling 1,2,3,4.
Datum: 28-04-2011

Doel: Consolideren van aangeboden woorden.
Werkwijze: Aangezien er bijna een week tussen heeft gezeten door Pasen en studiedagen is het belangrijk dat de woorden goed herhaald worden. De zelf samengestelde Taaltopper en memory zijn daarvoor uitgelezen mogelijkheden. Woorden worden dus spelenderwijs herhaald.
Evaluatie: Middels Taaltopper en los bespreken van de woorden hebben we de meeste woorden kunnen herhalen. De leerlingen lieten blijken er nog veel van te weten.

Sessie 23
Woordenschat
Leerling 1,2,3,4.
Datum: 29-04-2011

Doel: Controle van aangeleerde woorden.
Werkwijze: De vier kinderen krijgen een actieve en passieve woordenschattoets gericht op de woorden die ze hebben gehad bij hun zelfgekozen thema "Jong meisje van 12 jaar krijgt een baby".
Evaluatie: In eerste instantie werd er niet positief gereageerd t.o.v. toetsen (aversie tegen). Toch lieten de leerlingen hier goede resultaten bij zien, echter niet significant beter dan bij de toetsen na de Verhallen-didactiek. Zie voor resultaten ook figuur 4.

Bijlage 9.

Stappen van semantiseren en consolideren volgens Verhallen.

Stap 1 <u>Uitbreiden...</u> <u>Uitleggen:</u> <u>Uitbeelden:</u>	Ingrediënten verzamelen Nieuwe woorden die gesemantiseerd moeten worden, worden genoteerd. Uitleg van de nieuwe woorden per woord. Ik doe net alsof ik een bepaald woord ben, ik probeer dit uit te beelden. De kinderen moeten het proberen te raden. Is het te moeilijk om uit te beelden, dan mogelijkerwijs laten zien middels illustratie of foto/plaatje.
Stap 2	Script maken <i>Uitbreiden & Uitleggen & Uitbeelden</i> Hier komt een tekst te staan welke wordt gebruikt bij het vertellen over bepaalde woorden en mogelijkerwijs het uitbeelden van deze woorden. Hierbij worden de nieuwe woorden vaak in een betekenisvolle context herhaald. Het kan zijn dat de leerkracht van deze tekst uitgaat. Het kan ook zijn dat deze tekst samen met de kinderen wordt besproken/gelezen. Woorden worden hieruit afgeleid. Heel belangrijk is dat nieuwe woorden meer dan een keer in een dergelijke tekst worden benoemd. Veel herhalen is en blijft noodzaak voor een goede woordenschat.
Stap 3:	Interactie plannen en woordweb bespreken Woordweb met woorden uit bovenstaand verhaal. Woorden uit het woordweb worden in een hiërarchische relatie gezet middels woordparaplu, woordtrap en/of woordkast. De leerkracht bespreekt met de leerlingen het woordweb. De leerlingen praten over de woorden en koppelen deze aan bestaande kennis.

Bijlage 10.

Stappen van semantiseren en consolideren volgens Verhallen, uitgewerkt als les.

Les 2 week 3 thema 6 'wat een mop', deel 5 Taaltrapeze (voorbeeld) (Sessie 13 - 05-04-2011)

Stap 1 <u>Uitbreiden:</u>	Ingrediënten verzamelen Nieuwe woorden die gesemantiseerd moeten worden; - adellijk - dapper - de jonkvrouw - de nar - de ridder - het schild
 <u>Uitleggen:</u>	Uitleg van de nieuwe woorden per woord; - Adellijk; Mensen die van adel zijn, komen vaak uit oude families. Deze families hebben vaak grote huizen en zijn meestal rijk. In de middeleeuwen was je heel belangrijk als je van adel was. - Dapper; Betekent niet bang. Iemand die dapper is, durft gevaarlijke of moeilijke dingen te doen. - De jonkvrouw; Een vrouw die van adel is. In de middeleeuwen waren dit heel deftige en keurige dames. - De nar; Een nar is iemand met gekke kleren aan die mensen in de middeleeuwen vermaakte met grappen. - De ridder; Iemand in de middeleeuwen die een gebied moest verdedigen. Ridders moesten vaak vechten en waren heel dapper. - Het schild; Een schild is een plaat van hout of ijzer die iemand aan zijn arm heeft om zich te beschermen. Ridders die vechten, hebben altijd een schild bij zich.
 <u>Uitbeelden:</u>	Ik laat middels illustraties of foto's/plaatjes van internet zien wat een schild is, een ridder, een nar en een jonkvrouw. Ook adellijk laat ik zien via internet, afbeeldingen van rijke mensen en grote huizen uit de middeleeuwen. Dapper heb ik uitgebeeld en vergeleken met laf.
Stap 2 	Script maken <i>Uitbreiden & Uitleggen & Uitbeelden</i> Via een tekst in het leerlingenboek (boek 5b blz. 24-25) komen deze woorden aan bod. Aangezien deze woorden daar niet meerdere malen herhaald worden, is het zaak (gezien de visie van Verhallen) daarna in een nabespreking over deze tekst desbetreffende woorden meerdere malen te herhalen in een

	betekenisvolle context. Veel herhalen is en blijft noodzaak voor een goede woordenschat. De nieuwe woorden komen dan ook meerder malen aan bod hierbij.
Stap 3: De leerkracht bespreekt met de leerlingen het woordweb. De leerlingen praten over de woorden en koppelen deze aan bestaande kennis.	Interactie plannen en woordweb bespreken Woordweb met woorden uit bovenstaand verhaal. De woorden adellijk, dapper, de jonkvrouw, de nar, de ridder en het schild komen in een woordweb over de middeleeuwen. Met het groepje zijn we gekomen tot een woordparaplu met als onderwerp 'adellijk'. Onderaan de paraplu kwamen woorden als jonkvrouw, jonkheer, rijk, graaf, gravin, baron, barones. Ook hebben we een woordparaplu met als onderwerp 'ridder' gemaakt. Onderaan de paraplu kwamen woorden als dapper, het schild, verdedigen, vroeger, kasteel, paard. In de woordkast kwamen woorden te staan in tegenstelling van tijd, zoals nar <-> cabaretier, het schild <-> het familiewapen. Deze woorden waren tevens een aanvulling op de voorgaande les, waar al was gestart met een woordweb en een woordkast. Deze werden dus in deze les verder aangevuld.

BIJLAGE 11

Woorden met ei / ij

ei	ij
refrein	maaltijd
steiger	woestijn
allebei	wrijven
opleiding	medelijden
heilige	twijfelen
steigeren	gijzeling
	yrer
	zedennisdrijf
	vijl
	lijst

Omschrijven

Gebruik een veramwoord
Bedenk bijzondere kenmerken
Vertel waar het van gemaakt is
Bedenk wat je ermee kunt doen
Geef je mening erover

Woorden met -SCH

scherm
scherm
scherm
scherm
scherm
scherm
scherm
scherm
scherm
scherm

C = S

narcis
hyacinth
arceren
ambulance
incest

C = K

chic
constant
hroscoop
excursie
verhaal

Woord

refrein
steiger
allebei
opleiding
heilige
steigeren

Super moeilijke woorden

narcis
hyacinth
krispelen
barbeque
chic
ruïne
rubriceren
poster
folder
adolescent
brikkampen

narcis

hyacinth

eten

lever
Nederland
rekenen
trapeze
streken
de rekensom
wereldkaart
arceren
de reserveren
kanalen
het seken
uitspreken

lelietje van dalen

Woorden met eu

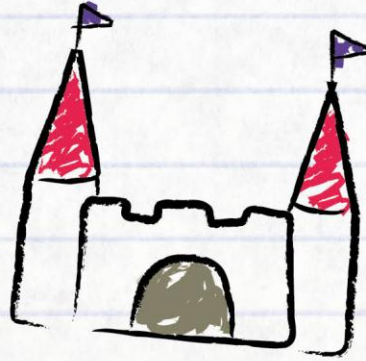
dreumes
kleuter
peuter
treuren
teugels

Spreekwoorden

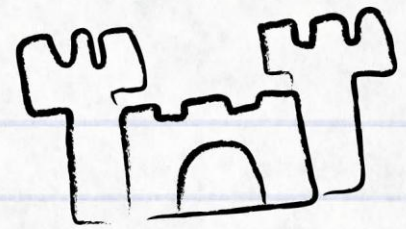
- water naar de zee dragen.
- blaffende honden bijten niet.
- opgeruimd staat netjes
- dubbel liggen van het lachen
- je schouders ophalen
- gevoel voor humor hebben
- lachen als een boer die kiespijn heeft.
- de boog kan niet altijd gespannen zijn!

Woorden met -d

het voorhoofd
beteuter
omgewoeld
het schoolkind
de voogd
het luipaard

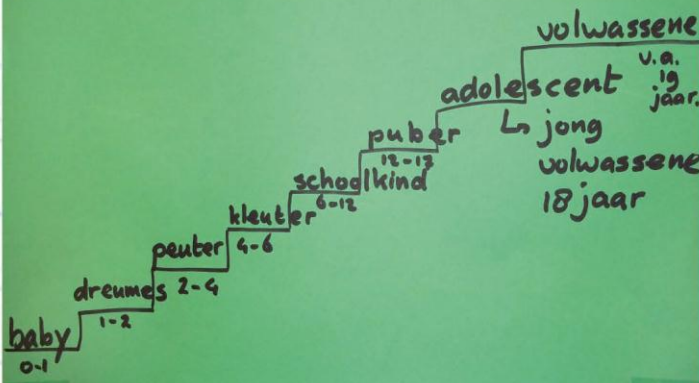

BIJLAGE 11

de ridd

woordtrap baby → volwassene

woordkast

baby	↔	volwassene
minderjarig		meerderjarig
gescheiden		getrouwd
onveilig		veilig
verschoenen		vervuilen
onverwacht		verwacht

